

Araştırma Makalesi

UNODC “Madde Bağımlılığını Önlemede Aile Beceri Eğitimi Programları Uygulama Rehberi'nin” Türkiye'nin İhtiyaçları Açısından İncelenmesi*

Esra İşmen Gazioğlu¹
 İstanbul Üniversitesi

Azize Nilgün Canel²
 Marmara Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada UNODC “Madde Bağımlılığını Önlemede Aile Beceri Eğitimi Programları Uygulama Rehberi'nin” Türkiye bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmanın ilk kısmında Türkiye'de aile eğitimi uygulamaları ele alınmış, daha sonra adı geçen rehber özetlenmiştir. Son olarak rehberdeki bilgiler doğrultusunda ülkemizde madde bağımlılığını önlemek için gerçekleştirilecek, aileleri de kapsayan eğitim programlarının yapı, içerik ve işleyişine dair çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Aile beceri eğitim programı • Yaşam becerileri • Madde bağımlılığı • Bağımlılık önleme • Aile yaşam becerileri

* Bu makaledeki tartışma içeriği, Türkiye'de oluşturulabilecek, bağımlılıkla mücadelede aile beceri eğitimlerine ışık tutması amacıyla, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi Madde Bağımlılığını Önlemede Aile Beceri Eğitimi Programları Uygulama Rehberi “United Nations Office on Drugs and Crime, Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention, 2009” metninin orijinaline dayanılarak oluşturulmuştur.

1 İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Besim Ömer Paşa Cd. No: 11, Beyazıt/Fatih 34452 İstanbul. Eposta: ismen@istanbul.edu.tr

2 Yetkilendirilmiş yazar: Azize Nilgün Canel (Dr.), Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Göztepe Kampüsü, Kadıköy 34722 İstanbul. Eposta: nilgun.canel@marmara.edu.tr

Atıf: İşmen Gazioğlu, E. & Canel, A. N. (2018). UNODC “Madde Bağımlılığını Önlemede Aile Beceri Eğitimi Programları Uygulama Rehberi'nin” Türkiye'nin ihtiyaçları açısından incelenmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0005>

Ebeveyn eğitimi, çocukların sağlık ve gelişimlerini daha iyi hâle getirmek amacıyla ebeveyn ve diğer bakım vericilere sağlanan özel bilgi ve çocuk yetiştirme becerilerini kapsar. Ebeveyn eğitimi çocuğa uygun disiplin yöntemleri, çocuğun belli bir aşamadaki gelişim özelliklerine ilişkin bilgi aktarımı veya çocuğun fiziksel ve duygusal sağlığının nasıl desteklenebileceği gibi ebeveyn-çocuk arasındaki etkileşimi güçlendirecek özel çocuk yetiştirme becerilerine odaklanabilir. Ebeveyn eğitimi okullar, hastaneler gibi birçok mekânda öğretmenler, öğretim üyeleri, hemşireler gibi birçok meslek grubu tarafından sunulabilen bir hizmettir (Zepeda, Varela ve Morales, 2004). Türkiye’de son otuz yıldır aile eğitimleriyle ilgili farklı ölçeklerde girişimler gerçekleştirilmektedir. Sistematik ve kavramsal temele dayalı aile eğitiminde amaç, anne-babaları beceri sahibi yapmak ve anne-babalığın değişik yönleri hakkında bilgilendirmektir (Arkan ve Üstün, 2009; Cavkaytar, 1999; Schulz, 1987; Varol, 2005). Bu amaç çerçevesinde, ailelerin ve çocukların gereksinimlerine uygunluk gösteren hizmetlerin sağlanmasına yönelik aile eğitim programları geliştirilip uygulanmaktadır. Bu programların bir kısmı doğrudan çocuğa, yakın çevresine, bir kısmı ise hem çocuğa hem anne babaya hizmet götürmeyi amaçlamaktadır (Berbercan ve Tavil, 2012; Cavkaytar, 1999).

Türkiye’de sistemli ve programlı Anne-Baba Okulu modeli 1982 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü tarafından başlatılmıştır. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümünün on yıllarca sürdürdüğü “Anne-Baba Okulu” projesi, 1989 yılından itibaren 27 ilde uygulanarak binlerce aileye ulaşılmış ve çocuk gelişimi ve yetiştirilmesi ile ilgili temel ilkeler ailelere aktarılmaya çalışılmıştır (Yavuzer, 2011). Anne Çocuk Eğitimi Programı (AÇEP, 2010) yaygın kitlelere ulaşılmış diğer bir programdır. Bu eğitim programının içeriğinde; çocuğun bilişsel gelişimi, anneleri çocuğun tüm gelişimine duyarlılaştırma ve anneleri üreme sağlığı ve aile planlaması konularında bilgilendirme benzeri maddeler yer almaktadır (Bekman ve Koçak, 2011). Halk Eğitim Merkezlerinde uygulanmakta olan UNICEF destekli “Benim Ailem”, AÇEV destekli “Baba Destek Eğitimi ile Çocuk Bakıcılığı Kurs Programları da ulaştıkları kitleler açısından bahsedilmesi gereken diğer programlar arasındadır (Beder Şen ve Demirkan, 2008). Ülkemizdeki aile eğitim programlarının genellikle erken çocukluk döneminde çocuğu olan ebeveynlere yönelik olarak düzenlendiği (Ör. Özmen, 2013; Şahin ve Kalburan, 2009) anne-babalara çocuklarına bir kavramı ya da bir beceriyi nasıl öğreteceklerini ve çocuklarının davranışlarını kontrol edebilmek için gerekli işlem süreçlerini kazandırmaya yönelik oldukları (Tavil ve Karasu, 2013), genel bilgilerin aktarıldığı programların ağırlıklı şekilde çocuğu sağlıklı durumdaki aileleri hedef aldığı bununla birlikte özel gereksinimleri olan çocukların ebeveynlerine özgü aile eğitimlerinin de uygulandığı (Ör. Cavkaytar ve Pollad, 2009; Kargın 2004; Küçükler, Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2001) görülmektedir. Tavil ve Karasu (2013) Türkiye’de aile eğitimleri ile ilgili olarak gerçekleştirdikleri meta analiz çalışması sonucunda genellikle annelerin eğitime alındıkları kanısına varmışlardır. Bazı uzmanlar aile eğitim programlarını Türkiye bağlamı için tartışırken (Kılıç, 2010; Şahin ve Özbey, 2007) aile eğitiminin erken yaşlardan itibaren

gelişmekte olan bireylere verilmesi, çocukların değişen gelişim aşamalarına uygun biçimde farklı içeriklerle yenilenerek sürekli yinelenmesi, okul rehberlik servislerinin ve yerel yönetimlerin okul içi ve okul dışı aile eğitimi hizmeti sunulması noktasında sorumluluk almaları, eğitimlerin hedef kitlenin gündelik sınırlılıklarına uygun olarak düzenlenmesi ve eğitimlerin yaygınlık kazanması için kitle iletişim araçlarının kullanılması, eğitim programlarına katılan ailelere gerekiyorsa sağlık ve sosyal yardım desteği sağlanması, ev ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi ve eğitime katılan ebeveynlerin bu eğitime ilişkin istihdam olanaklarının araştırılması gerektiğine ilişkin öneriler sunmuşlardır. Ailelere yönelik eğitimler tema odakları açısından incelendiğinde, ülkemizde yaygın olarak kullanılan madde kullanımını önleyici aile eğitim programlarına rastlanılmadığı görülmektedir. Bu konuda geliştirilmiş programlardan biri 2000’li yılların başında İstanbul’da yürütülen ve okul psikolojik danışmanları, öğretmen ve ebeveyn eğitimlerini içeren “Okullarda Madde Bağımlılığını Önleme Projesi”dir. Bu proje kapsamında verilen eğitimin, ilgili hedef gruplarının bilgi seviyelerinde artış sağladığı saptanmıştır (Ögel, Taner, Yılmazçetin, Eke ve Erol, 2004). Türkiye Çağdaş Yaşamı Destekleme Vakfı ile Yeniden Eğitim ve Sağlık Derneği işbirliğiyle geliştirilen diğer bir program ise “Bilgili Ol Bağımlı Olma (BOBO) Veli Eğitim Programı”dır. Programın amacı okullarda yaygınlaşan madde bağımlılığına karşı aileleri bilinçlendirmek olup, program sonunda yapılan değerlendirmede velilerin eğitim ve bilgi düzeylerinin yükseldiği belirlenmiştir (Ermağan, 2010).

Batı dünyasının madde kullanımını önleyici aile eğitimleri konusunda oldukça kapsamlı çalışmalar gerçekleştirdiği bilinmektedir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC], 2009), Ekim 2007’de dünyada yaygın olarak uygulanan 130 madde kullanımını önleyici aile eğitimi programı tespit etmiş ve bu programların uygulayıcı, yönetici, araştırmacı ve geliştiricilerini aile beceri eğitimleri konusunda teknik bir konsültasyon yapmak amacıyla bir araya getirmiştir. Gerçekleştirilen çalışmada, bağımlılığı önleyici aile eğitim programlarının kültürel adaptasyonu, uygulamaları, prensip ve içerikleri ele alınmıştır. Bu çalışmanın ışığı altında oluşturulmuş olan “Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi Madde Bağımlılığını Önlemede Aile Beceri Eğitimi Programları Uygulama Rehberi (United Nations Office On Drugs And Crime, Guide To Implementing Family Skills Training Programmes For Drug Abuse Prevention)” aile beceri eğitim programlarının temellerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Adı geçen rehber bu konuda çalışmayı planlayan politika yapıcılar ve program yöneticilerine yol göstermesi için yazılmış en kapsamlı kaynaktır. Rehberde, aile beceri eğitimlerine duyulan ihtiyaç, iyi bir aile eğitim programının dayanması gereken temeller, aile beceri eğitim programlarının kültürel uyarlaması, ebeveynleri ve aileleri seçerek programa dâhil etme süreci, grup liderlerinin seçimi ve eğitimi, programların uygulanması, değerlendirilmesi ve sürdürülebilirliği gibi başlıklara yer verilmiştir. Ayrıca rehberin çocukları ilgilendiren yapısı, gençler ve çocuklar için oluşturulabilecek bir yaşam becerileri programının içeriklerini belirlemeye yönelik önemli ipuçları da taşımaktadır.

Bağımlılık konusunda ülkemizde yapılan çalışma ve araştırmalar, son yıllarda artış göstermiştir. Bu çalışmalar geneli itibarıyla demografik veriler, bağımlılık tanımları, bağımlı bireyin özellikleri, bireyin bağımlılık yapıcı her türden madde ile ilişkili sorunları ve davranışsal bağımlılıkları, bireyin bedensel, ruhsal ve sosyal hayatını etkileyen farklı bağımlılık ve problemleri kullanan türlerini inceleyen araştırmalar ile konuya ilişkin deneysel ve klinik çalışmalar, politika analizleri, vaka analizleri ve kitap değerlendirmeleri biçiminde ele alınmaktadır (Akıncı, 2016; Alikışifoğlu ve Ercan, 2002; Dilbaz, 2012; Eker, Akkuş ve Kapısız, 2013; Ergenç ve Yıldırım, 2007; Işıklı ve Irak, 2002; Karlıkaya, 2002; Odabaşoğlu, 2007; Ögel, 2002; Ögel ve Aksoy, 2002; Ögel, Taner ve Eke, 2006; Sevgi, Ögel, Cömert ve Eke, 2007; Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi [TUBİM], 2006, 2014; Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2009; Yaman, 2014). Ancak ülkemizde koruyucu ve önleyici rehberlik maksadıyla tasarlanan çalışmalar yeni yeni ortaya çıkmaya başlamıştır ve bu bağlamdaki en önemli çalışma içeriklerinden biri olan aile destek ve beceri programları henüz kısıtlı çabaları içerir niteliktedir. Bağımlılığa karşı oluşturulmuş olan aile eğitim programlarının içeriklerinin, dayandığı temellerin, amaç ve kapsamlarının, kuşkusuz, ülkemizde başlatılabilecek herhangi bir çabaya ışık tutması ihtimaliyle de değerlendirilmesi gereklidir. Bu bağlamdaki en kapsamlı rehberlerden biri olan “Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi Madde Bağımlılığını Önlemede Aile Beceri Eğitimi Programları Uygulama Rehberi”nin içeriğinin, ülkemizin ihtiyacı olan nitelikli bir çalışmanın öncülü kabulüyle tartışılmasının önemi apaçık ortadadır. Nitekim ülkemizin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanması düşünülen bir program için;

- Daha önce hazırlanmış başarılı bir programın adaptasyonu niteliğinde mi yoksa ülkemiz ihtiyaçlarına uygun bir tasarım niteliğinde mi olması gerektiği,
  - Programı hazırlarken dikkat edilmesi gereken hususların neler olduğu,
  - Programın hedef kitlesi ve seçimi,
  - Programın uygulama koşullarının belirlenmesi (nerede, nasıl, kaç oturum, kaç aile katılımı, kim uygulayabilir vb.)
  - Programın kapsam ve içeriğinin tespit edilmesi
  - Programa uygun ölçme ve değerlendirme kriterlerinin oluşturulması,
- ve benzeri hususlar hâlen cevap bekleyen sorular arasındadır.

Bu makalede yer alan bölümler, Rehber’in yukarıdaki sorularla ilgili bölümlerinin özet olarak incelenmesi ve ülkemiz açısından varılabilecek çıkarımların ortaya konulması yoluyla oluşturulmuştur.

Aile Beceri Eğitim Programlarının Gerekliliği ve Dayandığı Temeller

Pek çok araştırmanın incelendiği ve sonuçlarının tartışıldığı Rehber, aile beceri eğitim programlarına duyulan ihtiyacı, ailenin bağımlılık konusundaki rolü ve yetkin ebeveynliğin koruyucu niteliği üzerinden ele almaktadır. Bağımlılıkta akran etkisi önemli bir rol oynamakla beraber, olumlu aile ortamı çocuğun alkol, uyuşturucu, suçluluk, erken cinsellik gibi problemlerden uzak kalması konusunda temel etmen olarak göze çarpmaktadır. Rehber, çeşitli araştırma sonuçlarına dayanarak çocuğu bağımlılıktan koruyucu kritik aile faktörlerini aşağıdaki başlıklarda sıralamaktadır (UNODC, 2009):

- Güvenli ve sağlıklı ebeveyn/çocuk bağlanması
- Ebeveyn süpervizyonu, gözetimi ve etkili disiplin
- Olumlu aile değerlerinin iletişimi
- Ebeveynin çocuğun hayatına dâhil olması
- Destekleyici ebeveynlik (duygusal, bilişsel, sosyal ve maddi)

Yılmazlık, demokratik ebeveynlik, yetkili ebeveynlik (authoritative parenting), düzenli aile çevresi, destekleyici ilişki, aile inançları, aile bağlılığı ve esnekliği, ailede problem çözme ve başa çıkma becerileri ve iletişim kavramları da bu bağlamda tartışılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekleştirilen kapsamlı literatür taramasında, çocuğun davranışlarını yönetme konusundaki zayıflık, sert ve tutarsız disiplin anlayışı, sosyal becerileri öğrenebileceği yeterli çevrenin olmaması, çocuklarda sosyal, akademik ve psikolojik problemlerin kaynağı olarak tespit edilmiştir. Rehber’in vardığı sonuca göre, genel itibarıyla kaotik ev ortamı ve aile yaşamındaki yapısal eksiklikler madde bağımlılığı konusundaki majör risk faktörleridir.

Yapılan incelemeler sonucunda, çocukları ve gençleri madde kötüye kullanım riskine sokan temel aile faktörleri;

- Ebeveynle kurulan bağda eksiklik ve güvensiz bağlanma
- Temel bakımı veren yetişkinle anlamlı ilişki kuramamış olma
- Etkisiz ebeveynlik
- Kaotik ev ortamı
- Madde bağımlısı, zihinsel engelli veya suça bulaşmış ebeveyn veya kardeşlerin olması
- Sosyal yalıtılma olarak sıralanmıştır.

Rehber’de vurgulanan bağımlılığa karşı aile beceri eğitim programlarının etkililiği, çarpıcı örneklerle ifade edilmekte ve hatta bağımlılık çalışmalarında aile ayağının mecburiyet taşıdığına altı çizilmektedir. Buna göre, aile beceri eğitim programları, diğer önleyici yaklaşımlarla karşılaştırıldığında ev içi ziyaretlerle aile desteğinden sonra ikinci en etkili yöntem olarak kabul edilmektedir. Mevzubahis programların, salt bilgilendirme ve öz saygı temelli gençlik eğitim programlarına kıyasla on beş kat, yaşam becerisi veya sosyal beceri eğitimi programlarına göre ise üç kat daha etkili oldukları saptanmıştır. Sadece gençlerin katıldığı programlara nispetle etkisinin bu denli yüksek oluşu ise, ailesinin aldığı eğitimlerin aile ortamı üzerindeki güçlü katkısının genci birinci derecede etkileyen sonuçlarıyla ilişkilendirilmektedir.

Aile Beceri Eğitim Programlarının Tanımlanması

Rehber’i oluştururken yapılan incelemeler neticesinde, aile beceri eğitim programlarının genelde aşağıdaki stratejileri hedef alacak şekilde geliştirildiği düşünülebilir:

- Olumlu aile ilişkileri
- Aile süpervizyonu ve gözetimi
- Aile beklentileri ve değerlerinin iletimi

Aile beceri eğitim programları genellikle (a) ebeveynlerin ebeveynlik becerilerini güçlendirme eğitimleri, (b) çocukların kişisel ve sosyal becerileri konusunda eğitimler ve (c) aile uygulama oturumları başlıkları altında gruplanmakta ve uygulanmaktadır. Programlar, tipik ders oturumları şeklinde tasarlanabileceği gibi bilgisayar temelli öğrenme, cep telefonu ve benzeri teknoloji kullanımı temel alınarak da tasarlanabilir. Madde kullanımı ile ilişkili olarak ergenin sosyal beceri geliştirmesine ve sorumluluk almasına odaklı, aktif aile katılımlarının sağlandığı programlar en başarılı program türü olarak tespit edilmiştir. Temelde ailelerle çalışılırken iki farklı önleyici yaklaşımdan söz edilebilir: yaygın seviyede (universal level) önleme ve seçici düzeyde (selective level) önleme. Yaygın seviye, okullar mahalleler, topluluklar, şehirler vb. bölgelerde, herkesin yararlanabileceği temel bilgileri içeren kapsayıcılıkta programlardır. Seçici düzey önlemede ise, çeşitli açılardan yüksek risk grubundaki bireyler hedef olarak alınmaktadır. Yüksek risk grubu için, hâlen kullanıcı durumdaki veya suç geçmişi olan çocuklar, yoksulluk sınırında ve altında yaşayan ailelerin çocukları, ihmal veya istismara uğramış çocuklar, ayrı yaşayan veya boşanmış aile çocukları gibi bireyleri içeren gruplar örnek gösterilebilir.

İyi Bir Aile Beceri Eğitimi Programının İlkeleri

Hazırlanacak aile eğitim programlarının kanıt temelli bir çerçevede tasarlanması, programın başarısı açısından oldukça önemlidir. Bu bölümde, çeşitli araştırma

bulgularının sonuçlarına dayalı olarak tespit edilen aile beceri eğitim programı ilkelerine yer verilecektir. Akademik araştırmalara ve 2007 yılında UNODC'nin organize ettiği aile beceri eğitim programları teknik istişare toplantısında varılan kararlara binaen, on iki ilke tespit edilmiştir. Bu ilkeler sırasıyla şu şekildedir.;

- 1. İlke: Program bir kurama dayalı olmalıdır:* Problem davranışı önlemek için temelde iki şeye odaklanmak gerekmektedir: (a) problem davranışın temel sebebi, (b) problem davranışın değiştirilmesi. Bu durumda kötüye kullanımı önleme konusunda aile beceri eğitim programları (a) programda ele alınacak madde kötüye kullanımının sebepleri hangi kurama/teoriye dayalı olacak ve (b) seçilen müdahale yönteminin bu konuda etkili olacağına dair sebeplerinin hangi kurama/teoriye dayanacağı sorularına cevap vermelidir. Problem davranışın sebebinin ne olduğunu bilmek çok önemlidir ve program, mutlaka problem davranışın nasıl değişeceğine ve uygun davranışın nasıl destekleneceğine dair bir gerçekçe içermelidir. Oluşturulacak bir program, ebeveyn ve gençlerin madde kötüye kullanımı konusunda sadece bilgi ve tutumlarının değişmesini değil, çocukların risk artırıcı davranışlarının değiştirilmesini de amaçlamalıdır (saldırganlık, madde kullanmayı denemiş olma, okul başarısızlığı vb.).
- 2. İlke: Program, ihtiyaç değerlendirmesine dayalı olmalıdır:* Aile eğitim programının hedef grubun ihtiyaç ve özellikleriyle uyumlu olması, programın başarısı açısından elzemdir. İhtiyaç değerlendirmesi, programın geniş kitlelere hitap eden genel bir program niteliğinde mi yoksa özel ihtiyaçlara sahip gruplara yönelik bir içerikle mi hazırlanacağını belirleme noktasında önem taşımaktadır. Aile ile ilişkili risk faktörleri ile koruyucu faktörlerin belirlenebilmesi ve hedef grubun özelliklerinin tespit edilebilmesi için gençlere ve ebeveynlere uygulanacak anketler, anahtar nitelik taşıyan kişilerle görüşme, odak grup görüşmeleri gibi çeşitli yöntemlere dayalı incelemelere gerek vardır.
- 3. İlke: Program, hedef grubun risk seviyesine uygun olmalıdır:* Oluşturulacak program, hedef grubun risk seviyesine bütünüyle uygun tasarlanmalıdır. Tüm aileleri kapsayıcı ve risk seviyeleri çok dikkate alınmadan hazırlanmış yaygın önleme programları olabileceği gibi çeşitli benzer risklere ve problem alanlarına sahip ailelerin ihtiyaçlarına yönelik seçici düzeyde hazırlanabilecek programlar da oluşturulabilir. Ancak hangi programın hedef alınacağına dayalı olarak program içerikleri fark gösterebilir.
- 4. İlke: Program, hedef gruptaki ailelerin çocuklarının yaşlarına ve gelişim seviyelerine uygun olmalıdır:* Programın, katılımcı grubun çocuklarının yaş grupları göz önüne alınarak hazırlanması veya aynı programın çeşitli yaş gruplarının ihtiyaçlarına yönelik şekilde farklı versiyonlarının hazırlanması gerekmektedir. Çocuğu 3-12 yaş aralığında olan olan aileler için en etkili yöntem, ebeveynlerin bir arada, ailelerinin ihtiyaçları doğrultusunda yeni beceriler öğrenip uygulayabilecekleri gruplara katılmalarının yanı sıra, aile ve çocuğun bir arada

interaktif ve yapılandırılmış bir ortamda beceri kazanabilecekleri oturumlara da dâhil olmalarıdır. Daha ileri yaşlar için ise en etkili program içerikleri, ailelerin çocukları ile birlikte katılımlarının yanı sıra, ebeveyn ve çocukların ayrı olarak katılabilecekleri oturumlardır. Yani 3-12 yaş arası, ebeveyn grupları artı ebeveyn-çocuk bir arada grupları oluşturulurken daha üst yaşlar için, ebeveyn-çocuk grupları artı ebeveyn ve yanı sıra çocukların ihtiyaçlarına yönelik ayrı sınıflar mantığı önemli gözükmemektedir.

5. *İlke: Programın yoğunluğu ve süresi yeterli olmalıdır:* Yeterli sayıda oturum ve beceri deneyimleri davranış değişikliğinin kazanılabilmesi için elzemdir. Gruplardaki ailelerin risk seviyelerinin farklılığı bu durumu zorlaştırırsa da, yaygın beceri eğitim programlarının -katılımcı aileler daha az riskli olarak görüldükleri için- oturum sayıları genellikle dört ila sekiz arasında değişmektedir. Eğer program daha yüksek risk grubu içinde kabul edilen ailelere yönelik olarak seçici düzeyde hazırlanacaksa, on ila on beş oturumun planlanması önerilmektedir. Yüksek risk düzeyindeki ailelerin, programa güven oluşturmaları, davranış değişikliği kazanma süreleri, devamsızlık ihtimallerinin yüksek oluşu, öğrenilenleri evde deneme konusundaki zorlukları, oturumlarda öğretilenlerin yinelenerek ele alınmasını gerektirdiği için oturum sayılarının fazla olması gerekmektedir.
6. *İlke: Programın 8-12 aileyi kapsayan sayıda ve interaktif teknik ve aktivitelere yer verecek şekilde tasarlanması gerekmektedir:* Kanıt temelli araştırma sonuçları, sadece bilgi içeren veya becerilerin tartışma yoluyla kazandırılmaya çalışıldığı programların yetersiz kaldığı, ailelere oturum esnasında ilgili becerileri deneyimleme fırsatının tanındığı programlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Grupların sayı bakımından azalması grup içinde pek çok avantaj sağlamakla beraber, 5 aileden az olması da ailelerin birbirlerinden öğrenme imkânlarını ve sosyal destek ağlarını zayıflatmaktadır. Bununla beraber grubun 14 aileden fazla da olmaması gerekmektedir. Küçük grup tartışmaları şeklinde tasarlanmadıkça, web temelli ebeveyn sınıfları da istenilen sonuçları elde edememektedirler.
7. *İlke: Programın olumlu aile ilişkilerini güçlendirici aile süpervizyonu ve gözetimi fırsat ve becerilerini ailelere sağlaması ve aile değerleri ve beklentilerinin aktarımında yardımcı olması gerekir:* 2007 yılında gerçekleştirilen UNODC aile beceri eğitimleri teknik konsültasyon toplantısında, aile temelli koruyucu programların uygun bir şekilde geliştirilebilmesi için gerekli olan bazı temel içerikler ve becerilere karar verilmiştir. Bu içerik bir sonraki bölümde konu edilecektir.
8. *İlke: Program ailelerin programa katılmasını ve katılımın devamını sağlayıcı kaynaklara odaklanmalı ve önemli geçiş dönemlerinde onlara ulaşmayı hedeflemelidir:* Araştırmalar, iyi organize edilmiş bir aile eğitim programının, katılımcıların en az %80'inin devamını sağlama başarısı göstermesi gerektiğini

ortaya koymaktadır. Programa devamı sağlayan faktörlerden bir tanesi de, ailelerin böylesi bir yardıma ihtiyaçları olduğuna dair motivasyonlarının olmasıdır. Örneğin araştırmalar, ailelerin çocukları altıncı sınıftayken -davranışsal ve duygusal değişimlerinin daha sık görüldüğü bir yaş olması dolayısıyla- böylesi bir eğitime daha fazla ilgi ve ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Araştırma sonuçları bu dönemlerin sadece çocukların gelişim dönemleri ile sınırlı olmadığını, özellikle okula başlama veya ortaokul, lise gibi ileri bir eğitime geçme, ebeveynin yeni bir işe girmesi veya işe başlaması, ebeveynin alkol veya uyuşturucuyu bırakmak için bir terapi programına başlamış olması, boşanma, üvey ebeveynlik, aileye kalıcı şekilde katılan bir aile üyesinin varlığı gibi durumların da ebeveynlerin bu tip programlara duydukları ihtiyacın en yoğun yaşandığı dönemler olduğunu göstermektedir.

9. *İlke: Uyarlama yapılacaksa uyarlanacak program, etkililiği kanıtlanmış olanlar arasından seçilmelidir:* Bazı durumlarda programların oluşturulma maliyetleri gibi çeşitli sorunlar, yeni bir program oluşturmak yerine, hazır bir programın adaptasyonu yolunun seçilmesine sebep olmaktadır. Bu maksatla benzer bir yaş seviyesinde ve benzer bir hedef grup için oluşturulmuş bir program seçilebilir ancak böylesi bir durumda etkililiği yüksek derecede kanıtlanmış bir programın seçilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra programın etkililiğini ölçen yöntemlerin güvenilir olması da önemlidir.

10. *İlke: Geliştirilmiş olduğu topluluktan farklı topluluklarda denenmiş olan bir program, sağlam dayanaklara sahip, ölçümlenir ve sistematik bir süreç içinde, hedef grubun sosyoekonomik ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla uyarlanmalıdır:* Program, her ne kadar uyarlama olsa da, hedef grubun ihtiyaçlarına yönelik olmalıdır ve bunun için düzenlemeler gerektirebilir. Aileler ebeveyn sorunları, ailevi ihtiyaçlar ve kültürel değerlerine özgü biçimde geliştirilmiş olan programları tercih etme eğilimindedir. Uyarlanan programlardaki özellikle -şarkılar, hikayeler, resimler gibi- kültüre duyarlı malzeme kültüre göre uyarlandığında, akılda kalma ihtimali artmaktadır. Bununla beraber programda hedeflenen içerik o kültür için zaten tanıdık ve uygulanır nitelikteyse programın içerisinde yer verilmemelidir.

11. *İlke: Program, dikkatlice seçilmiş bir personel tarafından yeterli eğitim ve sürdürme desteği sağlanmalıdır:* Eğitimcilerin programın ihtiyaç ve içeriğini ve buna dayalı beceri geliştirme ihtiyaç ve sorumluluğunu çok iyi kavramış olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda grup liderlerine verilecek eğitimler kadar, süpervizyon ve destek de önemlidir.

12. *İlke: Program güçlü ve sistemli izleme ve değerlendirme bileşenleri içermelidir:* Uygulanan aktivitelerin sürekli izlenmesi; ailelerin seçilmesi, devam etmelerinin sağlanması, mezuniyet ortalamaları, programdan ayrılma sebepleri veya devam

etme sebepleri, programda neyin iyi gittiği veya neyin geliştirilmesi gerektiği sorularının yanıtlanması bakımından icap eder. Ayrıca programın etkililiğinin değerlendirilme çalışmasının da dikkatle planlanması gerekir.

Görüldüğü gibi aile beceri eğitim programlarının kurama dayalı olma, ihtiyaca ve gelişimsel düzeye uygunluk, süre, işleyiş ve takip konuları, uyarılma ölçütleri, kültürel konular, eğitimci profili ve geri dönüt mekanizmaları üzerinden tanımlanmış birçok ilkesi bulunmaktadır. Tüm bu ilkeler ışığında, ülkemizde oluşturulacak bir program tasarısının, uzmanlar tarafından ayrıntılı şekilde ele alınıp her bir ilke uyarınca planlanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ebeveynlere Kazandırılması Gereken İçerik ve Beceriler

Yedinci ilkede bahsedildiği üzere, 2007 yılında gerçekleştirilen UNODC aile beceri eğitimleri teknik konsültasyon toplantısında, aile temelli koruyucu programların uygun bir şekilde geliştirilebilmesi için gerekli görülen bazı temel içerikler ve becerilerde mutabık kalınmıştır. Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verici bireyler olmalarını sağlamak için aşağıdaki konuları öğrenmeleri ve bu konularda beceri kazanmaları gerekmektedir:

- a. Ebeveynlerin birbirlerine, çocuklarına ve diğer bireylere karşı yeterli empati ve yakınlık sergilemeleri.
- b. Çocuklarıyla net iletişimlerine dayalı (çocuğa uygun zamanda uygun davranışlar sergilemesini söylemek) ve arzu edilen davranışlarla tutarlı olacak şekilde olumlu ilgi ve övgü kullanmaları,
- c. Duygu ve hassasiyetlerini uygun şekilde ifade etmeleri, gerek kendi gerekse de çocuklarının duygu ve hassasiyetlerini hakkında konuşabilmeleri ve çocuklarının kendi duygularının farkında olmalarına yardımcı olmaları,
- d. Çocuklarına aktarmak istedikleri değer ve normlarına karşılık gelen davranışları tanımlamaları ve bu konuda model olmaları,
- e. Stres durumlarından kaçınabilmek için yeni başa çıkma, yılmazlık ve öfke yönetim becerileri öğrenmeleri, adil çatışma stratejileri kullanmaları ve sözel ve fiziksel kavgayı önlemeyi öğrenmeleri,
- f. Oyunu çocuğun liderliğine bırakmak ve kendi liderliğindeki oyun esnasında çocuğu yönetmek gibi cevap verici oyun becerilerini kullanmaları,
- g. Çocuğun yaşı ve gelişimsel becerileriyle uyumlu beklentiler içinde olmaları.

Ebeveynler düzen sağlamayı öğrenebilmeleri için aşağıdaki konuları öğrenmeli ve bu konularda beceri kazanmalıdır:

- a. Çocuklarının yaşına uygun, örneğin davranışlarının sonuçlarını öğretme gibi disiplin yöntemleri kullanmaları,
- b. Uygun davranış kazanımı için net kurallar ve değerler oluşturmaları ve çocuklarının, toplum ve aile yoluyla bu değerleri nasıl kazanacaklarını anlamalarına yardımcı olmaları,
- c. Toplumda ve ailede olası problemleri ve problem durumlarını (internet kullanımı, medya, mahalle çevresi vb.) ve çocuklarını bunlardan nasıl koruyacaklarını anlamaları,
- d. Ebeveyn kimliğiyle iyi vasıflarının neler olduğunu anlamaları ve bunları geliştirmeleri,
- e. Çocuk yetiştirme, aile hayatı, ebeveynlik tarzı gibi temel konularında birbirleriyle uzlaşma sağlamaları ve bunları hayata geçirmeleri ya da tek ebeveyn olma durumunda temel konular hakkında tek başına bilinçli kararlar alabilmeleri,
- f. Çocuğun nerelerde olduğunu, arkadaşlarını, aktivitelerini, okul ve akademik performansını takip edebilmeleri,
- g. Çocuklara amaçlarına ulaşabilmesi konusunda destek sağlamaları,
- h. Aile içerisindeki çatışmaları yönetebilmeleri, çatışmaları çözebilmeleri ve affediciliği sergilemeleri,
- i. Çocuğu ebeveynlerin arasındaki tartışmalardan uzak tutmaları ve ebeveynin kendi aralarındaki tartışmaların sebebini anlamaları konusunda yardımcı olmaları,
- j. Genel bir aile yaşantısı düzeni sağlamaları (günün belirli bir saatinde birlikte yemek yemek, uygun bir yatma saati belirlemek vb.).

Ebeveynler çocuklarının okul ve çalışma hayatına dahil olmayı ve toplum içinde karışmayı öğrenebilmeleri için aşağıdaki konuları öğrenmeli ve bu konularda beceri kazanmalıdır:

- a. Çocuklarını okulda ve ev ödevleri açısından izleme ve değerlendirmeleri,
- b. Çocuklarının dâhil olduğu okul, eğlence, sağlık merkezi gibi topluluklarla iş birliği ve iletişim içinde olmaları.

Çocuklara Kazandırılması Gereken İçerik ve Beceriler

Bahsi geçen çalışmada üzerinde hemfikir olunan, uygun bir aile eğitim programının çocuklara uygulanacak olan ayağında kazandırılması beklenen içerik ve beceriler aşağıda yer almaktadır. Çocuklarla ilgili becerilerin iki farklı grupta ele alındığı görülmektedir. Çocuklara öğretilmesi gereken beceriler ve diğer insanlarla kurdukları ilişkilerle ilgili beceriler.

Çocuğun kendisi ile ilgili kazanması gereken içerik ve beceriler aşağıda yer almaktadır:

Çocuğun duygusal kapasitesini kuvvetlendirebilmek için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Kendisinin ve başkalarının duygularını tanımak ve anlamlandırmak
- b. Duygularını uygun bir şekilde ifade etmek
- c. Zor durumlarda davranışlarını kontrol etmek ve yönetmek
- d. Empati duymak ve göstermek
- e. Kendi duyguları, tepkileri ve davranışları hakkında başkalarından geri bildirim almak

Geleceğe dair oryantasyon ve motivasyon kazanabilmesi için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Hayatında değer verdiği şeyler, o anda iyi giden şeyler ve gelecek ihtimalleri üzerinde düşünmesi
- b. Ne olmak istediğini, ne öğrenmek istediğini ve nasıl bir başarı elde etmek istediğini tanımlaması
- c. Hayallerini gerçekleştirmek amacıyla plan yapması
- d. Hazzı erteleyebilmesi ve kendi eylemlerini ödüllendirebilmesi

Öz saygısını geliştirebilmesi için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Kendi başarılarını ve becerilerini, neyi iyi yaptığını ve nede kendini iyi hissettiğini fark etmesi
- b. Kendi başarıları ve becerileri ile ilgili öz güven kazanması
- c. Başkalarının kendisi ile ilgili olumsuz yorumlarıyla (dış görünüşü, boyu ve kilosu vb için) baş edebilmesi.

Problem çözme becerisi kazanmak için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Karar almak, seçenekleri tartabilmek ve amacına nasıl ulaşacağı konusunda plan yapmak
- b. Duygu, düşünce ve davranışlarını izlemek

Kendi bakımıyla ilgili öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Temizlik, egzersiz ve sağlıklı tercihler yapmayı öğrenerek, sağlığına, görünüşüne ve vücuduna iyi bakabilmesi
- b. Madde kullanımının beyindeki, fiziksel gelişimindeki davranış, duygu, bilişsel yetenek, görünüş, sağlık, arkadaşlık, aile ilişkileri, okul/akademik performans ve gelecek tercihleri üzerindeki etkilerini bilmesi

İkinci bölümde çocuğun diğer kişilerle ilişkileri konusunda öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerik ve beceriler yer almaktadır. Bunlar;

Sosyal ilişkiler kurabilmek için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Diğer insanlarla olumlu ve sürdürülebilir ilişkiler kurması
- b. Sırasını beklemeyi, diğerlerine yardım etmeyi, sorumlu davranmayı ve birlikte çalışmayı öğrenerek, diğer insanlarla paylaşım, mütalaa ve etkileşimde bulunması
- c. sorumluluk ve haklarıyla beraber yükümlülüklerini de bilmesi
- d. Sosyal ilişki sınırlarını anlaması ve başkalarının talep ve ihtiyaçlarını kendisini tehlikeye atmadan karşılaması

Başkalarına saygı göstermek için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Kişilik, mizaç, kültür, etnik köken, sosyal çevre ve becerilerdeki bireysel farklılıklara saygı duyması
- b. Yaşlılardan tavsiye alarak ve onlara yardım teklif ederek saygı göstermeyi öğrenmesi

Etkili iletişim için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Başkalarını aktif dinlemesi
- b. İhtiyaçlarını ifade etmesi ve yardıma ihtiyacı olanların taleplerine cevap vermesi
- c. Ne yapacağını bilmediğinde yardım araması ve yardım alabileceği uygun kişi ve kurumları tanınması
- d. Çatışmalarla yüzleşmesi ve durumu etkisiz hâle getirecek metotlar kullanarak onları çözmesi, farklı görüşleri hesaba katarak tartışmalara yardımcı olması

Akran baskısına direnmek için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Okul dışında aktivite ve hobiler edinerek yeni beceriler ve ilgi alanları geliştirmesi
- b. Madde kötüye kullanımının gerçek doğasını içeriğini ve normatif becerileri öğrenmesi
- c. Madde kullanma ve deneme konusunda akran baskısına direnmesini sağlayacak etkili ve sistematik beceriler geliştirmesi
- d. Madde kullanmayan kişi ve arkadaşlarla kaynaşması ve iyi bir arkadaşın niteliklerini bilmesi
- e. Uyuşturucular ve etkileri konusunda güvenilir bilgiye ulaşması

Sosyal bağlamı çözmek için öğrenmesi ve deneyim elde etmesi gereken içerikler;

- a. Kendi davranışlarının sorumluluğunu alması
- b. Farklı sosyal durum ve sosyal rolleri müzakere edebilmesi ve davranış uyumu sağlaması

Akademik beceri kazanmak için ise çocuğun okula ve okul ödevlerine dikkatini nasıl verebileceğini öğrenmesi gerekmektedir.

Ailelere Kazandırılması Gereken İçerikler ve Beceriler:

Bahsi geçen toplantıda ailelere kazandırılması gereken içerik ve beceriler, ebeveynlere kazandırılması gerekenlerden ayrı olarak ele alınmıştır. Aileler birbirlerine karşı daha duyarlı olmayı, ödül ve övgü kullanarak daha olumlu yollardan birbirlerini nasıl yanıtlayabileceklerini, birbirleriyle nasıl ilgileneceklerini ve birbirlerini nasıl destekleyeceklerini öğrenmelidir. Bu amaçla ailelere kazandırılacak içerik ve beceriler aşağıda yer verilmiştir.

Ailelerin iletişim becerileri kazanmaları için öğrenmeleri ve deneyim elde etmeleri gereken içerikler;

- a. Birbirlerini dinleyebilmeleri
- b. Önemli konuları konuşabilmek için aile toplantıları organize etmeleri
- c. Aile üyelerinin birbirlerini dinleyerek kendi aralarındaki görev ve sorumlulukları nasıl tanımlayacaklarını tartışmaları
- d. Alkol, uyuşturucu, ilişki veya cinsellik gibi zor konuları sakince tartışabilmeleri

Aile yaşantısında düzen sağlamak ve sınırları belirlemek için öğrenmeleri ve deneyim elde etmeleri gereken içerikler;

- a. Program boyunca öğrendikleri çeşitli beceri ve metotları kullanarak birlikte problem çözmeleri
- b. Her bir aile üyesinin eylemlerine karşılık, çocuklarının gelişimsel özelliklerine uygun disiplin yöntemleri kullanmaları
- c. Disiplin konusunda her bir aile üyesine tutarlı ve adil davranmaları
- d. Birbirlerine uygun geri bildirimler verebilmeleri

Ailenin gelecekle ilgili planlarını sürdürebilmeleri için;

- a. Toplumsal kaynakları etkili bir şekilde kullanabilmeleri ve diğer ailelerle ilişkiler geliştirmek, destek hizmeti veren kurumlarla (sağlık, sosyal yardım, iş bulma merkezleri, toplumsal gruplar vb.) bağlantıya geçmek gibi yollarla sosyal yalıtılmışlıklarını azaltmaları
- b. Gelecekteki aile yaşantılarını organize etmeleri ve planlamaları
- c. Ortak değerlerini anlamaları ve geliştirmeleri
- d. Birlikte zaman geçirmeleri ve ortak aktiviteler planlamaları olarak belirlenmiştir.

Ailelerin Programa Seçilmesi ve Devamlılıklarının Sağlanması

Araştırma sonuçları sadece doğru tasarlanmış bir aile eğitim programına devam oranının %80’lerin üstüne çıkabildiğini göstermektedir. Esasen programa %100 katılımın zaten neredeyse imkânsız olduğu düşünüldüğünde harcanacak çaba ve ödenecek maliyetin boşa gitmemesi ancak iyi bir planlamaya bağlı görünmektedir. Programa yeterli sayıda aile katılmış olsa bile hepsi devam etmemektedir. Bu sebeple katılımı arzu edilen aile sayısından daha fazla sayıda aileye kayıt yaptırmak eğilimi görülmektedir. Ancak araştırma sonuçlarına göre, kayıt zamanı ile ilk oturum arasındaki sürenin uzun olması durumunda programı bırakanların sayısı yükselmektedir. Ayrıca ailelerin seçimi aşamasında ev ziyareti yoluyla programa katılmalarını sağlamak, motivasyonu artırıcı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem, özellikle yüksek risk grubundaki ailelerin devamı için oldukça önem taşımaktadır. Bu bağlamda, programa daha önce katılmış ailelerden gönüllü kişilerin katılımları da etkili bir faktör olarak görülmektedir. Ülkemizde gerçekleştirilecek bir çalışmada, kurumlar arası iş birliği yapılarak, örneğin zaten ev ziyareti yapmakta olan sosyal hizmet uzmanları bu amaçla vazifelendirilebilir veya benzer yollar aranabilir. Ailelere ulaşma ve bilgilendirme evresinde çeşitli aktivitelerden yararlanmak, örneğin dinî toplantıları veya halkın herhangi bir amaçla bir araya geldiği etkinlikleri kullanmak ve buradaki görevlileri, toplumun ileri gelenlerini ve yaşlıları vb. programa dâhil etmek etkili bir yöntemdir. Aileler daha önce karşılaşmadıkları bir program görevlisine soru sorma

konusundaki çekingenliklerini, tanıdıkları bir simanın katılımıyla yenebilmektedirler. Bu yönteminin özellikle babalara ve erkeklere ulaşmayı kolaylaştırdığı görülmektedir. Ayrıca program ailelere farklı şekillerde sunulabilir. Özellikle programın aile beceri geliştirme uygulaması şeklindeki yapısı, madde bağımlılığı konusunun toplumda damgalanmak korkusuyla programlardan uzak duran aileleri daha kolay programa katmaktadır. Programın lokasyon bakımından kolay ulaşılabilir olması da Önem verilmesi gereken diğer bir husustur.

Ailelerin programa dâhil edilmesi kadar programa devam etmelerini sağlamak da önemli bir sorundur. Genellikle pilot uygulama süreçlerinde ilk oturumdan sonra devam oranı %60 seyrederek ve bu beklenen bir sonuç olup programın başarı sağlayamadığı anlamına gelmez. Uygulamacılar zaman içerisinde tecrübe kazandıkça oran %80 seviyesine veya daha üstüne çıkmaktadır. Araştırma sonuçları, genellikle ilk üç oturuma katılmış olan ailelerin programı tamamlama ihtimallerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ailelerin programa devamını Sağlamak veya devam oranını arttırmak için en önemli hususlardan biri, devamın önündeki engellerinin neler olduğunu tespit etmek ve bu engelleri kaldırmaya yönelik çalışmalar yapmaktır. Ailelerin programa en yoğun katılabilecekleri gün ve saatlerin tespiti (hafta sonu, akşam iş çıkışı saatleri vb.), programın düzenleneceği yerlere ulaşımının kolaylığı, mümkünse programa taşınabilmelerini sağlama, uygulama merkezindeki oturum esnasında çocuklarına verilebilecek bakım imkânı, programın zamanına bağlı olarak program öncesi, sonrası veya esnasında yemek veya atıştırma imkânı gibi basit düzenlemeler katılımı arttırıcı unsurlardır. İlâveten programlar, varsa eğer ailelerin zaten düzenli olarak devam ettikleri yerlerde (toplum merkezleri, okul toplantıları gibi) düzenlenebilir. İş yerlerinde dinlenme veya öğle yemeği saatleri kullanılabilir. Çocuklarının devam ettiği okulları kullanmak genelde iyi bir seçim olmakla birlikte, okul çağında çocuğu olmayanlar veya çocuğu okulla ciddi sorunlar yaşayanların durumunu da göz önünde tutmak gerekir. Bazı velilerin programa katılma ve devam etme konusunda kendilerini yetersiz veya cesaretsiz hissetmeleri rastlanan bir durumdur. Böylesi bir durumda, aileleri cesaretlendirecek yollar bulunması kadar çocuklarının oturmalarına bizzat katılacak olmaları da motivasyonu arttırıcı bir unsur olabilmektedir. Bir diğer değişle çocuklar aileyi cesaretlendirmek için kullanılabilir. Program uygulayıcılarının aileyle aynı veya ortak kültürden olması da katılım ve motivasyonu arttırmaktadır. Grup liderlerinin ailenin gücüne odaklı çalışmaları, aileleri rahatlatıcı ve motivasyonlarını yükselten bir işleve sahiptir. Bunların yanı sıra aile kendisine saygı duyulduğunu hissettiğinde de katılım ihtimali çoğalmaktadır. Bu amaçla kültürel kaynaklar incelenerek kültüre özgü saygı gösterme davranışları tespit edilip denenebilir. Bu bağlamda rapor edilmiş olan örnekler arasında, ailelere kendi isimlerinin yazılı olduğu davetiyeler göndermek, yemek masasında taze çiçek olması, ilk yemeği aileye grup liderinin servis etmesi gibi kültürel beklentilere uygun saygı davranışları yer almaktadır. Ödevlerini tamamlayan aileler arasında

çekiliş yoluyla ödüllendirilmelerin yapılması da teşvik edicidir ve aileye ek bir statü kazandırmaktadır. Grup liderleri o hafta kimin ödüllendirilmesi gerektiğine ailenin haberi olmadan önceden karar verebilir. Bilindiği gibi küçük ödüllendirmeler dünyanın her yerinde kullanılmaktadır. Ancak buradaki hassas nokta, ailenin bu ödülün karşılığında programa katkı sağladığını hissetmesidir. Programa katılım karşılığında ücret ödenmesinin devamı arttırdığı veya bu noktada etkili olduğuna dair ise herhangi bir veri bulunmamaktadır. Katılımı arttırdığı tespit edilen bir diğer yöntem de ailelerin son beş veya altıncı oturumdan itibaren mezuniyet töreninin planlanması konuşmalarına dahi edilmeleridir. Ailelerin öneri getirerek mezuniyet törenlerine katkı sağladıklarında heyecanları artmaktadır.

Programdan Mezun Olabilmenin Kriterlerini Tanımlama

Ailelerin mezun olabilmek için en az kaç oturuma katılmak zorunda olduklarının tespit edilmesi gerekir. Bazı programlar, katılımcılar bazı oturumları kaçırmış olsa bile, programı tamamlamayı esas alırken bazıları programın örneğin %85'inden fazlasına katılmış olma gibi koşullar belirlemektedir. Ailelerin mutlaka katılması gereken minimum ders sayısını belirlemek, katılımı zorunlu olan minimum önemli ders içeriği ve eksik oturumların ödev yoluyla giderilmesi veya eksik oturumların personelin ev ziyaretleriyle tamamlanması uygulanan yollar arasındadır. Ailelerin, ara vermek zorunda kalsalar bile, programa devam edebileceklerini bilmeleri sağlanmalıdır.

Grup Liderlerinin Seçilmesi, Eğitilmesi ve Desteklenmesi

Programın başarıya ulaşmasının en önemli göstergesi program liderlerinin seçilmesi, eğitilmesi ve desteklemelerine verilen önemdir çünkü grup liderinin yetkin, saygılı, istekli ve eğitimin verileceği kültüre uygun olması en temel ölçütler arasındadır. Yapılan araştırmalar, bazı bireylerin önleme çalışmalarına uygun grup liderleri olmadığını ispatlar niteliktedir. UNODC grup liderlerinin mutlaka sahip olması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır;

- Empati
- Açık fikirlilik
- Program hakkında heyecan duyma
- Aileye karşı destekleyici olma
- İyi bir iletişim ve kültürler arası beceriler

Araştırmalar, programın kültürel adaptasyonu esnasında grup liderinin yanı sıra diğer bir destekleyici grup lideri kullanma gibi değişik stratejiler denenmektedir. Bir başka strateji de de eğitime alınacak kişi sayısının ihtiyaçtan fazla olarak belirlenmesi

ve aralarından en iyilerinin seçilmesi yönündedir. Programı daha önceden tamamlamış katılımcılar arasından seçilen kolej öğrencileri veya ebeveynler eğitilerek gruplarda yardımcı grup lideri (co-group leader) olarak da kullanılmaktadır. Grup liderlerinin eğitimindeki en hayati nokta, liderlerin aile eğitimlerinin gerek ve önemini çok iyi kavramalarıdır. Programın temel kavramlarını iyi anlayıp öğrenmek kadar, ailelere bu esasları pratik yaptırma yoluyla kazandırılacaklarını ve uygun geri bildirimlerde bulunmalarının Pozitif etkisinin farkında olmaları gerekmektedir. Grup liderleri aynı zamanda, aileleri nasıl motive edeceklerini ve devamı sağlayacaklarını da bilmek zorundadır. Yapılan araştırmalar, eğitimlerin ilk yarım oturumuna yönetici ve süpervizörlerin katılımının önemli olduğunu göstermekte ve bu katılım tavsiye edilmektedir. Mevzubahis eğitimlere grup liderlerinin aile konusundaki bilgi ve becerilerini arttıracak ilgili kurum ve kuruluşlardan veya topluluklardan uzmanların çağırılması da etkili olmaktadır. Üstelik bu eğitimler için pek çok farklı kuruluşun bir araya gelerek iş birliği içinde eğitimleri organize etmesi daha zengin ve etkili bir eğitimin yanı sıra, ülke genelinde bir ortak amaçlılığı da etkilemektedir. Grup liderlerinin yetiştirilmesi için gereken süre en az 2-3 gün olarak belirlenmiştir ve daha az süreli eğitimler önerilmemektedir. Bu eğitimlerdeki katılımcı sayısı 10 ila 30 arasında değişmektedir. Böylesi bir programda mutlaka olması gereken içerikler;

- Programın temelini oluşturan kavramlar
- Programın işleyişi ve içeriği
- Ailelerin seçilmesi ve programa devamları hakkında etkili yollar konusunda bilgilendirme
- Gruba faydalı ipuçları ve alıştırmalar
- Etik, mahremiyet ve hassas durumlarla başa çıkmayı kolaylaştırıcı ipucu ve egzersizler

Grup liderlerine verilecek süpervizyon desteği de oldukça önemli bir diğer konudur. Programı organize eden kurum sağlayacağı ve mümkünse bir program geliştirme uzmanıyla birlikte yapılacak bir takibin pek çok açıdan faydaları olacaktır. Destek temini konusunda en işlevsel ve önerilen yol, kurum içi çalışan bir süpervizörün yarım gününü grup liderleriyle geçirmesidir. Bu süpervizörler düzenli olarak oturumlara katılmakta ve oturumlardan hemen sonra grup liderlerinin deneyimlerini paylaşımları ve tartışmalarını sağlayarak gerekli hususlarda bilgilendirmektedir. Böylece oturumun zayıf ve güçlü yönleri anında tespit edilerek sonraki oturumlar daha doğru planlanabilmektedir. Bazı durumlarda ise, program geliştiricileri uygulama yerlerini ziyaret ederek önceden hazırlanmış kontrol listeleri kullanma veya uygulama kalitesini değerlendirme yoluyla gözlem ve değerlendirmeler yapmaktadır. Bunun ardından grup liderleriyle bir araya geldikleri toplantılarda geri

bildirimler ve programın kalitesini arttırıcı ipuçları ip uçları ile gerekli bilgilendirme üzerinden destek sağlamaktadır. Söz konusu her iki yol da etkili olmakla birlikte maliyeti arttırıcı niteliktedir. Telefon veya çevrimiçi sohbet yoluyla verilen süpervizyon ve destek hizmeti ise çok daha ucuza mal olmaktadır. Bu yol seçildiği takdirde önerilen yöntem, aynı zamanda aynı programı yürüten grup liderlerinin çevrimiçi ortamda süpervizörle bir araya gelmeleri ve karşılıklı deneyim paylaşımları yapmaları şeklindedir. Grup liderlerine verilecek sertifikaların temini bazen eğitimi veren kurumlar tarafından bazen de bağımsız sertifika sağlayan (ISO gibi) kurumlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Programın bağımsız bir değerlendirici kurum eliyle sertifikalandırılması güvenilirliğini arttırdığından, sürdürülebilirlik açısından gerekli olan sponsorları bulmayı da kolaylaştırmaktadır.

Programın İzleme ve Değerlendirilmesi ve Sürdürülebilirliğinin Sağlanması

İzleme: Kanıt temelli bir programda, her oturumun sonunda izlemeyi sağlayacak bir aracın olması gerekir. Grup liderleri de bu aracı nasıl kullanacakları konusunda eğitilmelidirler. Katılımcıların devam listeleri ve oturumun gidişatına ait kontrol listeleri de bu ölçümlere dâhildir. Genellikle grup liderlerinden her oturumun sonunda oturumu değerlendirmek amacıyla aşağıdaki soruları cevaplamaları istenmektedir.

- a. Ne iyi gitti ve neden?
- b. Pek de iyi gitmeyen ne var ve neden?
- c. Kültürel adaptasyonlar iyi işledi mi?
- d. Bireyin ailesi hakkındaki tartışmalarda ortaya çıkan önemli bir şey var mı?
- e. Başka bir hizmete yönlendirme yapılması gereken herhangi bir aile var mı?
- f. Programın iyileştirilebilmesi için neler önerilebilir?
- g. Bir sonraki oturum için ne gibi hazırlıklar gerekmektedir.

Ayrıca aylık izleme araçları da programın gidişatının değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Değerlendirme: İzleme formlarının değerlendirilmesinin yanı sıra, sürecin değerlendirilmesini de sağlayacak bir değerlendirme içeriğine ihtiyaç vardır. Süreç değerlendirmesi, programın uygulama sürecine odaklıdır ve *ne yapıldı(?)*, *nasil yapıldı(?)* ve *program plana uygun şekilde uygulanabildi mi(?)* sorularının cevaplarını verebilmelidir. Süreç değerlendirmesi, program uygulamasını geliştirmek bakımından da ehemmiyet taşır. Eğer programın etkililik değerlendirmesi beklenenin dışında bir sonuç verirse, süreç değerlendirmesi buna neyin sebep olduğuna dair bilgi

verecektir. Programın etkililik değerlendirmesi çeşitli yollarla tasarlanabilir. En ideali randomize kontrollü araştırma (randomized controlled trial) olup, tüm ölçümleri bir arada dikkate alacak ve en yüksek derecede kanıtı bir araya toplayabilecek değerlendirme yöntemidir. Örneklem grubu yükseldiğinde kontrol gruplu titiz bir izleme ve değerlendirme sürecine gidilmesi gerekecektir. Uyarlama programlarda ise, daha önceki ölçüm süreçleri değerlendirme sistemi için bir ölçüt oluşturabilir. Sıfırdan yapılandırılmış bir program için Hassas bir değerlendirme sisteminin oluşturulması gerekli olacaktır. Kuşkusuz programın değerlendirme verilerinin, programın neden işlediği veya neden başarısız olduğu hakkında gayet dikkatli ve doğru bir şekilde yorumlanması da gerekir.

Sürdürülebilirlik: Programın devamlılığı öncelikle uzun süreli fon kaynakları sayesinde olmaktadır. Olası kaynak arayışları için UNODC'nin önerileri şöyledir:

- *Yerel yönetim makamlarından alınan hibeler ve yapılan anlaşmaları takip etmek:* Böylesi bir başvuru durumunda, aile beceri eğitim programlarının çeşitli problem alanları konusunda çok geniş kapsamlı etki ve sonuçları olduğu ve bu tip bir yatırımın pek çok kurum tarafından (adalet, eğitim ve zihin sağlığı ilgili kurumlar gibi) faydalı bulunacağı noktalarına odaklanmak gerekir.
- *Özel Fon Kaynakları:* Programın bazı maliyet kalemleri, -programda verilecek hediyeler ile yemek ve servis hizmetleri gibi- özel sektörün programı desteklemesi sağlanarak karşılanabilir. Bu tip durumlarda anlaşmaya gidecek olan personelin konuya hâkim olmaları önemlidir.
- *Gönüllüler:* Programı çeşitli açılardan destekleyebilecek personel, çocuk bakıcısı, şoför gibi gönüllüler işleyişi kolaylaştırabilmekte ve maliyeti düşürebilmektedir. Eğer programa gönüllüler dâhil edilecekse en önemli nokta diğer personelle aynı şartlarda kabul edilmeleri ve görev yapmalarındır. Maaşlı personel göreve alınırken uygulanan tüm testler ve görüşme içerikleri gönüllü personele de uygulanmak zorundadır.

Tartışma

Çalışmanın bu kısmında, UNODC “Madde Bağımlılığını Önlemede Aile Beceri Eğitimi Programları Uygulama Rehberi”nin öngördüğü ilke ve değerlendirmeler ışığında Türkiye’de hazırlanması beklenen bağımlılığı önleyici bir aile eğitimi programının sahip olması gereken nitelikler üzerine görüşler tartışılacaktır. Yapılan araştırmalar, önleyici müdahale programlarının aile içi madde kullanımını azalttığını ortaya koymaktadır (Örn., [Ashery, Robertson ve Kumpfer, 1998](#); [Corby ve Russell, 1997](#)). Nitekim ebeveyn-çocuk ilişkisiyle ilgili faktörlerin madde kullanımıyla da ilişkili olduğu saptanmıştır. Örneğin, madde kullanımına yönelik ebeveyn tutumları, ebeveynin madde kullanıyor oluşu, ebeveyn desteği ([Marshal ve Chassin, 2000](#)),

ebeveyn gözetimi (Griffin, Botvin, Scheier, Diaz ve Miller, 2000), aile içi iletişim (Windle, 2000) ergenlerde madde kullanımıyla ilintilidir. Aile bağılılığının kurulamamış olması (zayıf ilişkiler), ebeveyn kontrolü, ailede çatışma da madde kullanımı ile ilgili risk faktörleridir. Aile etkileşimleri içinde madde kullanımına ilişkin anahtar unsur kabul edilebilecek elementler, ebeveyn disiplin yaklaşımı, aile kohezyonu ve ebeveyn gözetimidir (Frisher, 2005; National Crime Prevention Centre [NCPC], 2009). Madde kullanımına karşı aile düzeyindeki koruyucu faktörler ise, madde kullanımına yönelik aile yaptırımları ve olumlu ebeveyn ilişkileridir (NCPC, 2009). Etkili ebeveyn eğitim programları, ailedeki koruyucu faktörleri artırıp risk faktörlerini azaltmayı ya da ortadan kaldırmayı amaçlar. Dolayısıyla koruyucu faktörler ve risk faktörleri hedef grubun yaş ve gelişim düzeyi parametreleri çerçevesinde tanımlanmalı ve değerlendirilmelidir.

Türkiye de aile yapısı demografik özellikler açısından ele alındığında, evlilik dışı birlikte yaşama ve boşanma oranları Batı toplumlarından düşük bir seviyededir. (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2016; T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014; Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2015). Daha düşük boşanma oranları, aile eğitim programlarına katılım ve ebeveynin gözetim yapması gibi konularda anne-baba arasındaki paylaşımı arttıracak ailesel bir kaynak olarak görülebilir. Türkiye’de yaşamış bir yabancı ve yerel uzmanların gözüyle Türk kültürüne bakıldığında, şehir ve kırsal açısından farklılaşabilmekle birlikte, otoriter ve ataerkil yapının süregelmesi, cinsiyetler arası sosyalleşme farklılaşması, aynı cins arkadaşlıkların daha yaygın olması doğrudan dikkati çeken olgulardır (Fişek, 1982; Kağıtçıbaşı ve Sunar, 1992; McWhirter, 1983). Geleneksel Türk aile yapısında cinsiyetler arası hiyerarşi vardır ve erkekler kadınlardan, büyükler de küçüklerden otorite açısından üstündür. Kadın ev işlerinden sorumlu tutulur ki çalışsa bile bu durum değişmemektedir. Karı-kocanın duygularını birbirlerine toplum içinde belli etmeleri hoş karşılanmamakta ve çocuklar da genellikle anneleri ile duygularını paylaşmaktadırlar. Çocukların ailelerine bağlı ve itaatkâr olması beklentisi, yetişkinler için de aynıyla geçerlidir ve yetişkinler kendilerine olduğu kadar ebeveynlerine bakmakla da yükümlüdür. Türk kültüründe sözsüz iletişim, sembol ve mimikler yaygındır. Örneğin el öpme, büyüğün yanında bacak bacak üstüne atmama saygı göstergesidir (Fişek, 1982; Kağıtçıbaşı ve Sunar, 1992). Bu bağlamda ülkemizde alkol karşıtı normlar çerçevesinde görülebilecek ve koruyucu bir faktör olan büyüklerin yanında sigara ve içki içmenin -özellikle geleneksel yönü ağır basan alt kültürlerde- ayıp kabul edilmesi olgusudur. Türk kültüründe aile, çevre ve bağlılık çok önemlidir (Şenel, 2003). Bu durum, önleyici çalışmalar için madde kullanımını desteklemeyen normlar içinde ele alınıp, aileye ve çevreye olan sorumluluğa vurgu yapılarak bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tür vurgular yapılırken öğüt veren yaklaşımlar yerine, analitik ve eleştirel düşünmeyi harekete geçirecek etkileşime dayalı yöntemleri kullanmak ve bu konular üzerinde ampirik veri sağlayacak araştırmalar yapmak önemli bir farkındalıktır.

Bu noktada madalyonun diğer yüzüne bakıldığında, alkol kullanımıyla güçlü olmak/yetişkinlik arasındaki sembolik bağlantılar üzerinden ergenlerin alkol denemesine arka çıkılması, madde kullanımını destekleyen normlar çerçevesinde risk faktörü olarak görülebilir. Bu duruma örnek vermek gerekirse, Türkiye’de ailelerin çocuklarının sigara kullanmaya başlamalarıyla ilgili çekinceleri bulunduğunu söylemek mümkünken alkol kullanımı zaman zaman sigara kadar tepki çekmeyebilmektedir. Hatta bazı aileler çocuklarına uygun içki içme biçimini öğretebilmek için orta ergenlik ya da son ergenlikte yanlarında içki içmelerine izin verebilmektedir. Dahası Türkiye’ye has bir içki olan rakının yaygın şekilde kullanılan imgesel adının “aslan sütü” olması ve genelgeçer “rakıyı aslan kadar güçlü olan içebilir” algısı doğrultusunda bazı babalar özellikle erkek çocuklarına “artık erkek olduğu”nu kabul ettiklerini göstermek için bir miktar rakı içirebilmektedirler. Yine bu toplumda içki içip (sarhoş olmamak) bir güç göstergesi olarak benimsenmektedir. Burada unutulmaması gereken bir diğer önemli husus ise, bir “ilk adım töreni” gibi addedilebilecek baba ya da yakın erkek akraba elinden içki içme âdetinin erkek çocuklar için kız çocuklara göre daha büyük risk taşımasıdır. Ancak bu noktada tekrar etmek gerekir ki ifade edilen bu fikirlerin bilimsel geçerliliği görgül araştırma sonuçlarından elde edilecek verilere bağlıdır. Aslına bakılırsa kapsamlı önleme çalışmalarının oluşturulmasından önce ilgili verileri sağlayacak araştırmaların yapılması büyük önem ve gereklilik taşımaktadır. Yapılacak olan öncül çalışmalar, sadece kaynakları ve risk faktörlerini belirlemekle kalmayıp aynı zamanda aile eğitim programını da kapsayacak bir önleme programının hangi kuramsal temellere dayalı olarak oluşturulacağı konusuna da ışık tutacaktır.

Rehber’den de anlaşıldığı üzere, bağımlılıkla mücadelede aile eğitim programları tasarlanırken sadece ailelere yer vermek yeterli olmamakta, programlar çocuk ve ergenlere yönelik içerik ve uygulamalarla desteklenmektedir. Bağımlılığı önleme adına oluşturulacak ve çocuk ve gençleri hedef alacak bir yaşam becerileri eğitim programının, aile eğitimlerini de içermesi etkililiğini arttırabilir (Ör. [Canel ve İşmen Gazioğlu, 2015](#)). Programa çocukların da katılacak olmaları veya ailelerin programı çocuklarının faydası üzerinden algılamaları, ülkemiz gibi Doğu kültürüne açık toplumlarda bir avantaj olarak da düşünülebilir. Nitekim Asya kökenli çiftlere yönelik araştırmalar, geleneksel olarak Asya kökenli çiftlerin kendi aralarındaki ilişkiye odaklanmaktansa ebeveyn-çocuk ilişkisine odaklanmayı tercih ettiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çiftler ebeveynlikle ilgili seminerlere katılmayı da kendi ihtiyaçlarına yönelik seminerlere katılmaya yeğlemektedirler. Aynı şekilde Asyalı çiftler *eğitim* kelimesinden *terapi* kelimesini kullanmaktadır. Zira Asya kültürlerinde öğrenme onur vesilesi olarak algılanmaktadır ([Huang, 2005](#)). Ayrıca bu çiftlerle çalışılırken Batı’da çok iyi bilinen bağlanma teorisi gibi teorilerin kültürel özellikler dikkate alınarak zenginleştirilmesi, kültürel açıdan yorumlanması gerektiğini vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda hazırlanacak bağımlılığı önlemeye yönelik yaşam

becerileri temelli bir aile beceri eğitim programı, hem çocuklara sağlanacak fayda üzerinden aileleri programa çekmesi hem de etkililiği artırma olasılığı taşıması bakımından önemli gözükmektedir.

Rehber’de yer verilen aile beceri eğitimlerinde kullanılan “çok bileşenli önleme programları”, böylesi bir çalışmayı ülke genelinde yaygınlaştırmayı hedefleyen kurum ve kuruluşlar için uygun görülmektedir. Bu yapıda, programın etkililiğini arttıran daha büyük bir çerçevede katılım önerilmektedir. Aile eğitimlerinin toplumun çeşitli sektörleri tarafından çok boyutlu ele alındığı bu yapıda, örneğin okullarda öğretmenlerin liderliğinde gerçekleştirilecek aktiviteler, toplum merkezlerindeki gençlere yönelik alternatif aktiviteler, kitle iletişim araçları yoluyla farkındalığı artırıcı çalışmalar, beceri eğitimlerine destek olarak öngörülebilir. Ülkemizde daha önce gerçekleştirilen ve ülke genelindeki kampanyalarla desteklenen programların başarıları düşünüldüğünde, böylesi bir model kurgusunun aile eğitim programını daha fazla başarıya ulaştırabileceği düşünülmelidir.

Ülkemizde oluşturulabilecek bir ebeveyn eğitim programı içeriğinin özellikle irdelemesi gereken konu başlıkları, Rehber’de yer alan sorun ve destek alanları doğrultusunda belirlenebilir. Öncelikle bu problem alanlarının varlığına dair sağlıklı bir tespit yapılabilmesi için son yıllarda ailede problem alanları ile ilgili hazırlanan çalışma, araştırma ve tezlerin incelenmesi ve içeriklerinin saptanması gerekmektedir. Ülkemize özgü problem alanlarının var olup olmaması da ayrı bir tartışma olarak konu alınmalı ve bu amaca binaen çalışmalar planlanmalıdır. Yapılacak bu çalışma, ailelerin kültürel ve çevresel farklılıklarını dikkate almalı ve daha ziyade aile dinamikleri (family dynamics) kavramına dayalı ve yetkin ebeveynliği geliştirici nitelikte olmalıdır. Oluşturulacak bir çalışma öncesinde cevap aranacak en önemli sorulardan biri, söz konusu programın daha önce hazırlanmış başarılı bir programın uyarlaması niteliğinde mi, yoksa ülkemiz ihtiyaçlarına uygun özgün bir tasarım niteliğinde mi olması gerektiği şeklindedir. Böylesi bir soruya cevap verilebilmesi için öncelikle; (1) her iki seçeneğin maliyet analizlerinin yapılması, (2) ülkemiz koşullarına göre farklılaşan ihtiyaç ve içeriklerin ön çalışmalarla belirlenmesi icap etmektedir. Bununla birlikte alan yazının önemli vurgularının göz önüne alındığı ve ülkemizin ihtiyaçlarına özgü çözümlerle harmanlanmış bir programın çok daha fazla başarı getirebileceği de öngörülebilir. Dünya Sağlık Örgütü-World Health Organization (WHO, 1997) programa dâhil edilecek beceriler seçilirken evrensel nitelikte kabul edilen temel becerilerin yanında, kültüre duyarlı ek becerilerin de olabileceğini ifade etmiştir. Ülkenin beklenti, değer, davranış ve tutum gibi kaynaklarıyla zenginleştirilmiş bir programın, önleme çalışmalarının etkililiğini artırması kuvvetle muhtemeldir (İşmen-Gazioğlu ve Canel, 2015).

Programı hazırlarken dikkat edilmesi gereken hususların neler olduğu sorusuna cevap niteliği taşıyan Rehber, ülkemiz koşullarında değerlendirildiğinde bazı önemli

konulara dikkat çekilmesini öngörmektedir. İlk olarak, programın Rehber’de de vurgulandığı üzere yaygın seviyede (*universal level*) önleme olarak mı, yoksa seçici düzeyde (*selective level*) önleme olarak mı tasarlanacağını kararlaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda oluşturulacak proje için evvela maliyet, ulaşmayı hedeflediği grup ve grup özelliklerinin tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Önceliğin seçici düzeyde hazırlanacak bir programla risk gruplarındaki ailelere verilmesinin avantajları olabileceği gibi yaygın seviyede geniş çaplı bir çalışmayla daha fazla aileye ulaşmanın koruyucu ve önleyici yanlarının sağlayacağı avantaj, uzman görüşlerine başvurularak değerlendirilmelidir. Ülkemizde yapılan aile eğitimlerine daha ziyade anneler katıldığı anlaşılmaktadır (İşmen Gazioğlu, 2009; Tavil ve Karasu, 2013). Babaların bu programa katılımlarının nasıl sağlanacağı düşünülmeli gereken bir diğer konudur. Ayrıca, programın okuma yazması olmayanlar, mülteci aileler vb. farklı kesimlerden gelen ve farklı seviyelerdeki risk grupları için nasıl tasarlanacağı önceden planlanmalıdır. Öne çıkan bir diğer konu ise, geliştirilecek olan programın okullarda uygulanan Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Programı gibi programlarla entegrasyonunun nasıl sağlanacağını açıkça ortaya konmasıdır.

Ülkemizde gerçekleştirilecek bir çalışma için Rehber’in önerdiği gibi aktif aile katılımına odaklı, ailelerin çocuğun kişisel becerilerini nasıl arttıracaklarını deneyimleyerek öğrenebilecekleri ve bu konuda beceri geliştirebilecekleri program içerikleri model alınabilir. Gerçekleştirilen pek çok araştırma sadece bilgi düzeyine odaklı bir programın etkililiğinin aile beceri eğitim programlarına kıyasla çok daha düşük olduğunu, beceri kazandırmaya odaklı programlarının etkisinin ise yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Van Ryzin, Roseth, Fosco, Lee ve Chen, 2016; Vermeulen-Smit, Verdurmen ve Engels, 2015). Bir diğer deyişle oluşturulacak program bilgilendirici değil, çocuğu koruyacak becerileri geliştirici nitelikte olmalıdır. Bilgilendirme düzeyinde gerçekleştirilecek aile eğitim programlarının etkililiğinin düşük olması, bu çabanın beceri geliştirme programlarına yönlendirilmesini gerektirmektedir. Ayrıca, Programa katılımın ve bu motivasyonun artırılabilmesi için özellikle riskli bölgelerin belirlenmesi ve bölgelere özgü planlamaların yapılması düşünülebilir. Oluşturulacak bu planlamalar, benzer bölgeler için de uygulama planına dönüştürülebilir. Bilhassa programa erişimi sorunlu bölgelerdeki aileler için uzaktan eğitim, aile ziyareti veya teknoloji kullanımı yoluyla eğitimler tasarlanarak katılım oranı yükseltilebilir. Bununla beraber ülkemizin nüfus yoğunluğu dolayısıyla tüm ailelerin topyekün katılımı mümkün olmayacağından, daha geniş kitlelere ulaşmayı sağlayacak ve ailelerin bilgi düzeylerinde artışı hedefleyen pratik projelerin de faydayı çoğaltacağı beklenebilir. Bunun için örneğin sağlık merkezleri, aile hekimlikleri, kadın sağlığı merkezleri, deniz otobüsü/vapur iskeleleri gibi yetişkinlerin bir arada bulunduğu toplu mekânlarda gösterilecek kısa süreli eğitici filmler gibi pratik yollar eğitimlere ek olarak kullanılabilir.

Programın hedef kitesinin kimler olacağı sorusu, sadece yaygın veya seçici düzeylerden hangisinin seçileceğinin belirlenmesiyle sınırlı değildir. Rehber'in yol göstericiliğinde bu soruya verilebilecek en iyi cevap, ülkemizdeki ailelerin yaşam geçiş evrelerinden hangisinde bu ihtiyacı daha fazla duyacaklarının tespit edilmesidir. Rehber'de, ailelerin aile eğitim programlarına gereksindiklerine inandıkları zaman daha fazla motive olduklarına dair araştırma sonuçlarına dayalı tespitlere yer verilmektedir. Bu motivasyon, örneğin çocukların ergenliğe geçişi gibi kritik dönemlerinde daha da yoğunlaşmaktadır. Ülkemiz için de ailelerin böylesi bir ihtiyacı en fazla hangi geçiş dönemlerinde duyduklarının tespit edilmesi gerekir. Bu ihtiyacın belirlenmesi, UNODC'nin belirlediği aile beceri programlarına ait üçüncü (*program, hedef grubun risk seviyesine uygun olmalıdır*) ve dördüncü ilkelerin (*Program, hedef gruptaki ailelerin çocuklarının yaşlarına ve gelişim seviyelerine uygun olmalıdır*) yerine getirilmesinin de ön koşuludur. Bağımlılıkla ilgili Türkiye'de bugüne değin yapılmış çalışmalar üzerinden yapılacak meta analizler ya da doküman incelemeleri de yukarıda bahsedilen geçiş dönemlerinin tespitinde kaynak olarak kullanılabilir. Programın uygulama koşullarının belirlenmesi sorusunu ele aldığımızda ise, programın *nerede, nasıl, kaç oturum, kaç aile katılımlı olacağı* ya da programı *kimin/kimlerin uygulayabileceği* gibi sorulara cevap verilmesi gerekmektedir. Programın uygulama koşulları, planlama esnasında dikkate alınması gereken önemli bir içeriktir; çünkü her şeyden önce maliyet hesaplarının güvenilirliği bu planlamayla doğrudan ilgilidir. Rehber'den anlaşıldığı gibi ideal bir program, eğer yaygın seviyede gerçekleştirilecekse en az dört oturum olmak üzere dört ila sekiz; risk grubundaki ailelere yönelik olarsa on ila on beş oturum arasında tasarlanmalıdır. Programın, UNODC'nin belirlediği altıncı ilke doğrultusunda, her sınıfta 8-12 aileyi kapsayacak ve interaktif teknik ve aktivitelere yer verecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Nihayet, oluşturulacak bir programın mutlaka pilot uygulamasının yapılması ve pilot uygulamadan elde edilecek sonuçların başarılı sayılabilmesi için gerekli ölçütlerin belirlenmesi gerekmektedir. Rehber'in bu konudaki vurgusu göz önüne alındığında, gerekli ölçme ve değerlendirmelerin yanı sıra bazı pratik göstergelere de başvurulması gerekmektedir. Örneğin ilk pilot uygulamada devam oranının %60 olması program için başarı ölçütü sayılabilir. Programın reel uygulaması esnasında ise, başarı ölçütü kabul edilebilecek oran %80 ve üstü olmalıdır.

Sonuç itibarıyla, ülkemiz adına gerçekleştirilecek bağımlılığı önleyici bir aile beceri eğitim programına UNODC'nin aile eğitim programları için belirlediği ilkeler ışığında baktığımız zaman, hazırlanacak programın, öncelikle *uyarlama mı(?)*, yoksa *tasarım mı(?)* olacağına karar verilmesi ile işe başlanması gerekmektedir. Uyarılama bir program ise, elzem olan etkililiği yeterli veriyle ispatlanmış bir programın tespit ve tercih edilmesidir. Ancak ülkemiz koşulları dikkate alınarak tasarlanacak bir programın, ülkemizdeki ihtiyaca daha fazla ve doğru cevap verebileceği de göz ardı edilmemelidir. Bu durumda, kapsamlı bir ihtiyaç analizinin yapılması şart olmaktadır. Üstelik ihtiyaç analizi, programın *yaygın düzeyde mi(?)*, *seçici düzeyde*

mi(?) olması gerektiği konusundaki tespite de dayanak sağlayacaktır. Eğer program oluşturma yoluna gidilecekse bir sonraki aşamada, programın dayanacağı kuramsal temel in saptanması icap eder. Bu bağlamda bağımlılık davranışının sebebinin dayandırılacağı kuramsal çerçeve ile davranışın değiştirilmesi konusunda dayanak olacak kuramsal çerçeve belirlenmelidir. Oluşturulacak program UNODC ilkeleri doğrultusunda düşünüldüğünde, hedef grubun risk seviyesine uygun, hedef gruptaki ailelerin çocuklarının yaşlarına ve gelişim seviyelerine göre tasarlanmış, beceri geliştirmeye odaklı bir program olmalıdır. Rehber'e göre ideal varsayılan yapı, her bir oturumda 8-12 aileyi kapsayacak ve interaktif teknik ve aktivitelere yer verecek şekilde oluşturulmalıdır. Programın, olumlu aile ilişkilerini güçlendirici aile süpervizyonu ve gözetimi fırsat ve becerilerini ailelere sağlaması ve aile değerleri ve beklentilerinin aktarımında yardımcı olması da öngörülmelidir. Program, ailelerin programa katılmasını ve katılımın devamını sağlayıcı kaynaklara odaklanmalı ve önemli geçiş dönemlerinde onlara ulaşmayı hedeflemelidir. Program, dikkatlice seçilmiş bir personel tarafından yeterli eğitim ve sürdürme desteği sağlamalı ve ayrıca güçlü ve sistemli izleme ve değerlendirme bileşenleri içermelidir.

Extended Abstract

Examining the UNODC's Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention in Terms of Turkey's Needs*

Esra İşmen Gazioglu¹
Istanbul University

Azize Nilgün Canel²
Marmara University

Abstract

This study intends to examine the United Nations Office on Drugs and Crime's Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention in the context of Turkey. For this purpose, the first part of the study discusses the family-training applications in Turkey, after which the aforementioned guide is summarized. Lastly, what will be developed for preventing substance dependence in Turkey in the direction of the information in the guide is found in the Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention, including the structure, content, and functionality of training programs that also cover families.

Keywords

Family-skills training program • Life skills • Substance addiction • Addiction prevention • Family life skills

* The contents discussed in this article can be effectuated in Turkey and have been formed from the original text of the United Nations Office on Drugs and Crime's Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention (2009) for the purpose of shedding light on family-skills training in struggling with addiction.

Manuscript Received: February 15, 2017 Manuscript Accepted: October 24, 2017 OnlineFirst: February 10, 2018

1 Department of Psychological Counseling and Guidance, Hasan Ali Yücel Faculty of Education, İstanbul University, Besim Ömer Paşa Cd. No: 11, Beyazıt/Fatih, İstanbul 34452 Turkey. Email: ismen@istanbul.edu.tr

2 **Correspondence to:** Azize Nilgün Canel (PhD), Department of Psychological Counseling and Guidance, Atatürk Faculty of Education, Marmara University, Göztepe Kampüsü, Kadıköy, İstanbul 34722 Turkey. Email: nilgun.canel@marmara.edu.tr

To cite this article: İşmen Gazioglu, E., & Canel, A. N. (2018). Examining the UNODC's Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for drug abuse prevention in terms of Turkey's needs. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0005>.

Parental training covers the special knowledge and childrearing skills that are provided to parents and other caregivers for the purpose of improving children's health and development. Parental training can focus on disciplinary methods appropriate for children, transferring knowledge about the developmental characteristics of children at a certain stage, or specific childrearing skills that strengthen parent-child interactions, such as how the child's physical and emotional well-being can be supported. Parental training is a service that can be offered at many places, such as hospitals and schools, and by many professional groups, such as teachers, faculty, and nurses (Zepeda, Varela, & Morales, 2004). Initiatives have taken place in Turkey in the last thirty years on different measures related to family trainings. The goal in family training, based on a systematic and conceptual foundation, is to have them possess parental skills and inform them about the different aspects of parenting (Arkan & Üstün, 2009; Cavkaytar, 1999; Schulz, 1987; Varol, 2005). Within the framework of this purpose is the development and application of family training programs directed at providing services that are appropriate to families' and children's requirements. Some of these programs also aim to bring services both to the child and the parents (Berbercan & Tavil, 2012; Cavkaytar, 1999).

The systematic and programmatic model of the Parent School in Turkey was initiated in 1982 by Istanbul University's Literature Faculty Department of Educational Sciences. The Parent School project, which Istanbul University's Department of Educational Sciences drove for many decades, has reached thousands of families since being applied in 27 provinces, working to pass on to families the basic principles related to child development and upbringing (Yavuzer, 2011). The Mother-Child Training Program (AÇEP, 2010) is another program that has reached widespread masses. Subjects akin to children's cognitive development, sensitizing mothers to the child's entire development, and informing mothers about reproductive health and family-planning topics occur within the contents of this training program (Bekman & Koçak, 2011). The My Family Program with the support of UNICEF and the Father Training Support and Child Care Course Programs with the support of Anne Çocuğu Eğitim Vakfı (AÇEV, [Mother-Child Training Foundation]) are among the other programs that should be mentioned in terms of public outreach in applying the Public Training Centers (Beder Şen & Demirkan, 2008). Family education programs in Turkey are seen: usually organized for parents with children in early childhood (e.g., Özmen, 2013; Şahin & Kalburan, 2009), directed at gaining how to teach parents and children a concept or skill as well as the necessary functional processes for being able to control their children's behavior (Tavil & Karasu, 2013), and applying programs that transmit general information targeted at families with healthy children as well as specific family training for families who have children with special needs (e.g., Cavkaytar & Pollad, 2009; Kargin 2004; Küçüker, Bakkaloğlu, & Sucuoğlu, 2001). Tavil and Karasu (2013) came to the conclusion in the results of their meta-analysis study regarding family trainings in Turkey that mothers usually are the ones who receive training. Some experts, while discussing family training programs in

the context of Turkey (Kılıç, 2010; Şahin & Özbey, 2007), have submitted suggestions on the necessity of providing family trainings to developing individuals from an early age; constantly repeating these by refreshing them with different contents appropriate to the children's changing development stages; having school guidance services and local governance take responsibility on the point of providing family education services in and out of school; regulating training in accordance with the daily limitations of the target group; using group communication tools for widespread gains; and if necessary for families participating in training programs, providing health and social assistance support, performing home visits, and investigating the employment opportunities of parents participating in this training. When examining family-oriented trainings in terms of the main foci, the prevention of substance abuse, which is wide-spread in Turkey, has not been encountered in family training programs. One of the programs developed on this topic is the Substance Abuse Prevention Project, conducted in Istanbul in the early 2000s and included training for psychological counselors, teachers, and parents. The training provided under this project has been determined to enable an increase in the related target groups' knowledge levels (Ögel, Taner, Yılmazçetin, Eke, & Erol, 2004). Another program developed with the cooperation of the Re-Education and Health Association through Turkey's Supporting Contemporary Life Foundation is the Be Informed Don't Get Addicted Parent Training Program ([Bilgili Ol Bağımlı Olma], BOBO). The purpose of the program is to raise families' awareness towards drug addiction, which is widespread in schools, and the evaluation performed at the end of the program has determined that parents' training and knowledge levels have gone up (Ermağan, 2010).

The West is known to have carried out extensive studies on the topic of family training for preventing drug abuse. In October 2007, the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC, 2009), identified 130 family education programs world-wide for the prevention of substance abuse and brought together these programs' implementers, managers, researchers, and developers for the purpose of performing a technical consultation on the topic of family-skills trainings. The study that was performed covered the cultural adaptations, applications, principles, and contents of the addiction-prevention family training programs. The UNODC's *Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention*, which was created in light of that study, was prepared for the purpose of determining the basics of family skills training programs. The guide is the most comprehensive source written for showing the way to policy makers and program managers who plan to work on this topic. Headings are included in the guide, such as the need for family skills training, the premises that a good family education program should be based on, cultural adaptation of the family skills training program, the process of selecting parents and guardians and including them into the program, choosing and training group leaders, implementing the program, assessing, and sustainability. Additionally, the guide's structure, which is interested in children, has important tips directed at determining the contents of a life-skills program that can be formed for youths and children.

Studies and research performed in Turkey on addiction has shown an increase in recent years. These studies cover demographic data in general terms; definitions of addiction; addicts' characteristics; individuals' problems and behavioral dependencies related to all types of addictive substances; and experimental and clinical studies, policy analyses, and case studies related to this issue through research on the different types of addiction and problematic usage that affect the individual's physical, mental, and social life (Akıncı, 2016; Alikışifoğlu & Ercan, 2002; Dilbaz, 2012; Eker, Akkuş, & Kapısız, 2013; Ergenç & Yıldırım, 2007; Işıklı & Irak, 2002; Karlıkaya, 2002; Odabaşoğlu, 2007; Ögel, 2002; Ögel & Aksoy, 2002; Ögel, Taner, & Eke, 2006; Sevgi, Ögel, Cömert, & Eke, 2007; Türkiye Uyuşturucu & Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, 2006, 2014; Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2009; Yaman, 2014). However, studies in Turkey designed with the intention of protective and preventative guidance have just begun to emerge, and the nature of family support and skills programs, being one of the most important contents of the work, still contains limited efforts. Evaluating the contents of family training programs being formed against addiction, the fundamentals on which they are based, and their purpose and scopes are undoubtedly also necessary through the possibility of their holding a light to any effort that can be begun in Turkey. In this context, discussing the contents of the UNODC's *Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention* by accepting the premise of a qualitative study, which Turkey needs, is rather obviously important. As a matter of fact, for a program to be considered ready in line with the needs of Turkey, the following questions and other issues still await answers:

- Will it be a previously prepared successful program? If not, it needs to have a design appropriate for Turkey's needs, doesn't it?
- What are the issues that need paying attention to when designing the program?
- Who will be the program's target audience; how will they be selected?
- How are the conditions for applying the program (where, how, how many sessions, how many family participants, who can apply it, etc.) determined?
- How are the scope and contents of the program determined?
- How are an appropriate measure and evaluation criteria for the program formed?

The sections located in this article are discussed by way of translating and discussing the relevant guide and its contents on: the fundamentals that the family skills training programs require and are based on; the description of family skills training programs; the principles of a good family skills training program; the contents and skills that parents need to acquire, that children need to acquire, and that families need to acquire; choosing families for the program and providing continuity;

defining the criteria for being able to graduate from the program; choosing, training, and supporting group leaders; monitoring and evaluating the program; and providing sustainability. The study has been formed by way of a summary investigation of the related sections and a presentation of the benefits that can be reached in terms of Turkey. Considerations formable in the Turkish context that need paying attention to in this study have been obtained by discussing them in the light of the information obtained from the guide and the conclusions.

Discussion

This section of the study discusses views on the attributes needed to be had by a family skills program for addiction prevention, which is awaiting preparation in Turkey, in light of the evaluations and principles foreseen in the UNODC's *Guide to Implementing Family Skills Training Programmes for Drug Abuse Prevention*. Research has revealed preventative intervention programs to reduce domestic substance abuse (e.g., Ashery, Robertson, & Kumpfer, 1998; Corby & Russell, 1997). In fact, factors related to the parent-child relationship have been determined to also be associated with substance abuse. For example, parental attitudes towards substance usage, parental substance usage, parental support (Marshal & Chassin, 2000), parental supervision (Griffin, Botvin, Scheier, Diaz, & Miller, 2000), and communication within the family (Windle, 2000) relate to substance usage in adolescents. Unestablished family ties (weak relationships), parental control, and conflict in the family are also risk factors for substance usage. The elements accepted as key relationship components in substance use within family interactions are parental discipline approach, family cohesion, and parental supervision (Frisher, 2005; National Crime Prevention Centre [NCPC], 2009). The protective factors against substance usage at the family level are positive family relationships and family sanctions against substance usage (NCPC, 2009). Effective parental training programs increase the protective factors in the family and aim to reduce risk factors or eliminate them from the environment. Therefore, protective factors and risk factors should be defined and assessed within the framework of the parameters of the target group's age and developmental level.

When also considering the family structure in Turkey in terms of demographic characteristics, the rates for divorce and unmarried couples living together are lower than Western societies (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2016; T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014; Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2015). Lower divorce rates can be seen as a familial resource that increases sharing between parents on issues like participating in family training programs and parental supervision. When looking at Turkish culture through the eyes of local experts and foreigners who live in Turkey, the continuance of authoritarian and patriarchal structures, socialization differences between genders, and having friends of the same

sex being more common (though differentiable in terms of the city and countryside) are events that draw immediate attention (Fişek, 1982; Kağıtçıbaşı & Sunar, 1992; McWhirter, 1983). Hierarchy exists between the genders in the traditional Turkish family structure; men and elders are superior to women and the younger in terms of authority. Women are responsible for the housework, which doesn't change even in cases where they work. A husband and wife are not welcome to show their feelings towards each other in public, and children also generally share their feelings with the mother. Children are dependent on their family and are expected to be obedient; this is equally valid for adults, and adults are obliged to look after their parents as much as they can. Non-verbal communication, symbols, and gestures are common in Turkish culture. For example, kissing the hand and not crossing your legs in the presence of an elder are signs of respect (Fişek, 1982; Kağıtçıbaşı & Sunar, 1992). In this context, the case of drinking and smoking in front of elders being accepted as shameful, especially in subcultures that place heavy emphasis on traditions, are protective factors and can be viewed within the framework of anti-alcohol norms in Turkey. The family, surroundings, and loyalty are very important in Turkish culture (Şenel, 2003). This situation can be addressed within norms that do not support substance use for preventive studies, and can be considered as a resource by emphasizing responsibility to the family and surroundings. When making these kinds of emphases, however, instead of advice-giving approaches, one important thing to be aware of is using interaction-based methods that utilize analytical and critical thinking and conducting research that will provide empirical data on these topics.

When looking at this point from the other side of the coin, pressuring adolescents to try alcohol (through the symbolic ties between adulthood and being strong by using alcohol) can be seen as a risk factor in the framework of norms that support substance usage. To give an example on this case, while possible to say the children of families in Turkey have reservations about starting to smoke, alcohol use is unable to draw the same response as smoking from time to time. In fact, some families allow their children to drink alongside them in mid-to-late adolescence to teach them how to drink appropriately. Moreover, the perception of “lion’s milk” being a nickname for raki (an alcoholic drink peculiar to Turkey) and the general phrase “one who is as strong as a lion can drink raki” in line with this, some dads in particular allow their boys to drink some raki to show that they are “now male.” Drinking alcohol (not being drunk) has also been adopted as a show of strength in this society. Another important thing to keep in mind here is that the custom of drinking under the eye of a father or close male relative, which can be considered a “coming of age ceremony,” carries a greater risk for boys than it does for girls. However, the dependence of the scientific validity of these ideas on empirical research results needs to be repeated on this point. As a matter of fact, carrying out research to provide relevant data is necessary and of great importance before establishing comprehensive prevention studies. The preliminary studies to be

done will not only identify sources and risk factors, at the same time they will also shed light on the issue of to which theoretical fundamentals a prevention program that also covers the family training program will be shaped as a basis.

As understood from the guide, giving space to just families while designing family training programs is insufficient; the programs are to be supported with content and applications for children and adolescents. Including a life-skills training program, created in the name of preventing addiction and taking aim at children and youths, can increase the effectiveness by also including it in the family training (e.g., Canel & İşmen Gazioğlu, 2015). For Eastern cultures like Turkey, having children participate in the program or having families perceive the program as to the children's benefit is also considered advantageous in open societies. Indeed, research on couples with Asian roots, if focusing on the relationship among their own Asian couples as a tradition, has arrived at the result that focusing on the parent-child relationship is preferred. These couples opt to participate in seminars directed at their own needs as well as attending parenting seminars. In the same way, Asian couples use the word therapy before the word training because in Asian cultures, learning is perceived as a means of honor (Huang, 2005). Additionally while working with these couples, the necessity of enriching theories by taking cultural qualities into consideration (i.e., the bonding theory well-known in the West) and interpreting them culturally has been emphasized. A life skills-based family training program directed at preventing addiction prepared in this way appears important in terms of both drawing a family program on the benefit it will provide children and carrying the possibility that it will increase its effectiveness.

The “multi-component prevention programs,” which are used in the family skills training provided in the guide, seem appropriate for institutions and organizations that aim to have a study like this spread across the country. Participation, which increases the effectiveness of the program, is recommended on a much larger scale in this structure. The examples of activities that develop teachers into leaders at school, alternative activities directed at youths in community centers, and awareness-raising studies by way of mass-media tools can be predicted as support for skills training in this structure, which has family trainings handled by various sectors of society through many dimensions. When considering the successes of previously performed programs in Turkey that have been supported by country-sponsored campaigns, setting up a model like this that can have the family training program arrive at greater success should be considered.

The headings of topics that the contents of a parental training program formable in Turkey particularly need to explore can be determined in line with the problem and support areas located in the guide. Firstly, studies, research, and theses that have been prepared in recent years on problem areas in the family need to be examined and their contents determined in order to be able to make a healthy determination about

which problem areas exist. The topic of whether or not problem areas exist specific to Turkey should be taken as a separate discussion, and studies should be planned according to this purpose. These studies should take into account the cultural and environmental differences of families and even more so, should have the quality of improving competent parenting and be based on the concept of family dynamics. One of the most important questions that needs to be answered before a study is formed is whether this program should be an adaptation of a previously successful program or whether it should have a unique design tailored to Turkey's needs. In order to be able to answer such a question, the following is required: (1) a cost analysis of both options, and (2) determining the needs and contents that differ according to Turkey's conditions through preliminary studies. Along with this, consideration of the important emphasis from the field writings and the ability of a blended program to bring greater success with specific solutions to Turkey's needs are also predictable. The [World Health Organization \(1997\)](#) stated that while choosing skills to include in the program, additional culture-sensitive skills are also possible alongside the basic skills accepted as having a universal nature. A program enriched with resources like the country's expectations, values, behaviors, and attitudes is highly likely to increase the effectiveness of prevention studies ([İşmen-Gazioğlu & Canel, 2015](#)).

The guide, which answers what issues need paying attention to, foresees drawing attention to some significant topics when evaluating the conditions of Turkey. Firstly, the program design needs to be as a prevention program at the universal or at the selective level. Studies should be performed first on the cost for creating a project in this context, which target group to reach, and determining group characteristics. The protective and preventative aspects that reaching more families will provide should be evaluated by consulting expert opinions through a wide range of work, such as being able to give families that are in high-risk groups advantages through a program prepared at the selective level of priority. Mothers are understood to participate more in the family trainings to be performed in Turkey ([İşmen Gazioğlu, 2009](#); [Tavil & Karasu, 2013](#)). The necessity of considering how to enable fathers' participation in this program is another issue. How to design the program for risk groups at different levels and for those coming from different sectors (the illiterate, refugee families, etc.) must be planned in advance. Another topic that comes forward has been clearly set forth as how to provide integration of the programs to be developed with programs like the Turkey Program to Combat Addiction that has been applied in schools.

For a study to be performed in Turkey, the program contents that can be learned and that can develop skills on this topic can be modeled by experiencing how families and children will improve their personal skills, with a focus on active family participation as recommended by the guide. Much of the performed research has revealed the effectiveness of programs focused only on knowledge levels to be much

lower compared with family skills training, as well as programs with a focus on skill acquisition to be highly effective (Van Ryzin, Roseth, Fosco, Lee, & Chen, 2016; Vermeulen-Smit, Verdurmen, & Engels, 2015). In other words, the program to be formed must not be informational; it must have the quality of developing the skills that will protect children. The effectiveness of family training programs performed at the information level being low, this effort requires the programs to be managed for developing skills. Additionally, identifying risky regions and making specific plans for regions is conceivable for being able to increase participation in the program and its motivation. These plans that will be formed can be transformed into implementation plans also for similar regions. The participation rate can be increased by designing distance training for families in regions that have trouble accessing the program in particular, family visits, or by way of using technology. However, because all families will not be able to participate together due to Turkey's population density, the benefits of practical projects that will enable reaching broader masses and that aim to increase families' knowledge levels can be expected to also multiply. Practical ways can be used in addition to trainings for this, such as educational short films that are shown in public places where a mix of adults are found like health centers, family medicine and women's health centers, and sea-buses/ferry piers, for example.

The question of who will be the program's target audience is not limited by determining which will be selected from the widespread or selective levels. The best answer that can be given to this question in the path shown by the guide is to detect which life-transition stage do families in Turkey feel need this more. The guide includes findings based on research results that identify families to be more motivated when they believe they need family training programs. This motivation becomes more intense during critical periods, such as children passing into adolescence, for example. For Turkey, too, which transition period do families feel a need like this the most needs to be identified. Determining this need is also an appointed prerequisite in place of the third (*the program must conform to the target group's risk level*) and fourth (*the program should be appropriate to the age and developmental levels of the target group families' children*) principles belonging to the family skills programs identified by the UNODC. Meta-analyses or document reviews that will be carried out on studies done so far in Turkey on addiction can also be used as a resource in determining the above-mentioned transitional periods. When dealing with the question of determining the conditions for applying the program, question such as *where, how, how many sessions, and how many participant families* will be in the program, or *who will be able to apply* for the program must be answered. Important content that must be taken into consideration during planning is the program's application conditions, because first and foremost, the reliability of cost projections is directly related to this planning. An ideal program as understood from the guide should be designed with four to eight sessions, at least four if performed at a widespread level, and for families

in the risk group, it should be between 10 and 15 sessions. The program must be designed in line with the sixth principle identified by the UNODC: Each class will include 8-12 families and provide interactive techniques and activities. Finally, the program to be created absolutely must perform a pilot application and determine the required criteria for being able to count the results of the pilot application as successful. When pondering the guide's emphasis on this topic, some practical indicators need to be consulted in addition to the necessary measures and evaluations. For example, the criteria of success for the program can be counted as a 60% attendance rate in the first pilot program. During the actual application of the program, the criterion for an acceptable rate of success should be 80% or higher.

As a result, when we look at a family training program for preventing addiction that will be carried out on behalf of Turkey in light of the principles that the UNODC determined for family training programs, the work needs to be started by deciding whether it will be primarily an *adaptation* or a *drafted design*. An adaptation program is the identification and selection through sufficient data of a proven program whose effectiveness is essential. By considering Turkey's needs, however, a designed program's ability to greater provide for the needs in our country as well as give the correct response should not be ignored. In this case, performing a comprehensive needs analysis is a requirement. Moreover, a needs analysis will provide a basis for identifying the issue of whether the program needs to be at a *widespread level* or a *selective level*. If the program will be sent on the path of formation, the next stage requires determining the theoretical foundation that the program will be based on. In this context, the theoretical framework that will be the basis of the topic of changing behavior and a theoretical framework that will be based on the reasons for addictive behavior need to be identified. When considering the program that will be created in line with UNODC principles, the program should be appropriate to the target group's risk level, designed according to the age and developmental levels of the target group family's children, and focused on skill development. The structure that is the ideal default according to the guide should be formed by including 8-12 families per session and should allow for interactive techniques and activities. The program should be foreseen as an opportunity for family supervision and oversight that strengthens positive family relationships, as providing families with skills, and as a help in transferring family values and expectations. The program should be focused on family participation in the program and on resources that provide continuation of participation and should aim to reach them during important transition periods. The program should provide adequate training and support from carefully selected personnel and should contain strong, systematic components for monitoring and evaluating.

Kaynakça/References

- Anne Çocuk Eğitimi Programı. (2010). *Çocuklara eşit fırsat: Anne çocuk eğitim programı*. <http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/c/o/cocuklara-esit-firsat-anne-cocuk-egitimi-programi.pdf>
- Akıncı, H. (2016). Madde bağımlılığı tedavisinde aile içi iletişimin önemi [Madde bağımlılığı ve aile kitabının değerlendirilmesi, R. Gövebakan ve V. Duyan]. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3, 133–135.
- Alikaşifoğlu, M. & Ercan, O. (2002). Ergenlerde madde kullanımı. *Türk Pediatri Arşivi*, 37, 66–73.
- Arkan, B. & Üstün, B. (2009). Davranım bozukluğu olan çocuklara psikiyatrik yaklaşımda anne-baba eğitim programları: iki örnek bağlamında bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 155–174.
- Ashery, R. S., Robertson, E. B., & Kumpfer, K. L. (Eds.). (1998). *Drug abuse prevention through family interventions* (NIDA Research Monograph No. 177). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Beder Şen, R. & Demirkan, S. (2008). Türkiye’de aile eğitimi ve yerel yönetimler/sivil toplum örgütleri için uygulamalı bir model önerisi. A. R. Kalaycı, M. N. Nuruan, A. Çiftçi, R. B. Şen (Haz.). *V. Aile Şurası “Aile Destek Hizmetleri” Bildirileri* içinde (s. 114–127). Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- Bekman, S. & Koçak, A. A. (2011). Beş ülkeden anneler anlatıyor: anne-çocuk eğitim programı kimler için ve neden etkili? *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 171–183.
- Berbercan, F. & Tavail, Y. Z. (2012). Grup aile eğitim programının babaların davranışsal işlem süreçlerini kazanmalarına etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2), 409–439.
- Canel, A. N. & İşmen Gazioğlu E. (2015, September). *Life Skills Training Program for teenagers to prevent addiction: Outlines and a model proposal*. Paper presented at the International Conference on Addiction Prevention and Treatment (ICAPT), Kuala Lumpur, Malaysia.
- Cavkaytar, A. (1999). Zihin engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 40–50.
- Cavkaytar, A., & Pollard, E. (2009). Effectiveness of Parent and Therapist Collaboration Program (PTCP) for teaching self-care and domestic skills to individual with autism. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 44(3), 381–394.
- Corby, E. A., & Russell, J. C. (1997). Substance abuse risk reduction: Verbal mediational training for children by parental and non-parental models. *Substance Abuse*, 18, 145–164.
- Dilbaz, N. (2012). *Madde bağımlılığında korunma ve tedavi ilkeleri*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Eker, F., Akkuş, D. & Kapsız, Ö. (2013). Ergenler için madde bağımlılığında korunma öz-yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik değerlendirilmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(1), 7–12.
- Ergenç, G. & Yıldırım, E. (2007). *Madde kullanımı önleme Kılavuzu*. İstanbul: İstanbul Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü.
- Ermağan, E. (2010). *İlköğretim okullarında uygulanan madde kullanımını önleme programlarının bilgi ve beceri düzeylerine etkisinin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Frisher, M., (2005). *Predictive factors for illicit drug use among young people: A literature review* (Home Office Online Report 05/07). Retrieved from <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs07/rdsolr0507.pdf>

- Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., Diaz, T., & Miller, N. L. (2000). Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: Moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors, 14*, 174–184.
- Işıklı, S. & Irak, M. (2002). *Türkiye’de madde kullanımı ve bağımlılığı profili araştırması: 2002 yılı madde kullanımı geniş alan araştırması. Nihai rapor.* Türk Psikologlar Derneği.
- İşmen Gazioğlu, E. (2009). Parent school within lifelong education: A case of Turkey. In Ö. Demirel & A. M. Sünbül (Eds.), *11th International Conference on “Further Education in the Balkan Countries* (Vol. 1, pp. 521-528). Konya, Turkey: Eğitim Akademi Yayınları.
- İşmen, A. E., & Canel, A. N. (2015). A school-based prevention model in the fight against addiction: Life skills training. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 2*(2), 23–44.
- Huang, W. J. (2005). An Asian perspective on relationship and marriage education. *Family Process, 44*(2), 161–174.
- Karlıkaya, C. (2002). Edirne’de lise öğrencilerinde sigara içme prevalansı kaçakçılık, reklamlar ve ergenlerin sigaraya ulaşması. *Toraks Dergisi, 3*, 7–12.
- Kargın, T. (2004). Effectiveness of a family-focused early intervention program in the education of children with hearing impairments living in rural areas. *International Journal of Disability, Development and Education, 51*(4), 401–418.
- Kılıç, Ç. (2010). Aile eğitim programları ve Türkiye’deki örnekleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10*(1), 99–111.
- Küçükler, S., Bakkaloğlu, H. & Sucuoğlu, B. (2001). Erken eğitim programına katılan gelişimsel geriliği olan çocuklar ve anne-babalarının etkileşim davranışlarındaki değişimin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi, 3*(1), 61–71.
- Marshal, M. P., & Chassin, L. (2000). Peer influence on adolescent alcohol use: The moderating role of parental support and discipline. *Applied Developmental Science, 4*, 80–88.
- McWhirter, J. J. (1983). Cultural factors in guidance and counseling in Turkey: The experience of a fullbright family. *The Personnel and Guidance Journal, 61*, 504–507.
- National Crime Prevention Centre Canada. (2009). *School-based drug abuse prevention: Promising and successful programs.* Retrieved from <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/sclbsd-drgbs/sclbsd-drgbs-eng.pdf>
- Odabaşoğlu, G. (2007). Ergenlerde madde bağımlılığı. *Balıklı Rum Hastanesi Anatolia Klinikleri Bülteni.*
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2016). *Marriage and divorce rates: OECD Family Database.* Social Policy Division - Directorate of Employment, Labour and Social Affairs. Retrieved from https://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf/
- Ögel, K. (2002). *Bağımlılığı önleme anne-babalar-öğretmenler için kılavuz.* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. & Aksoy, A. (2002). İstanbul’da koruma merkezlerine başvuran çocuklarda tütün, alkol ve madde kullanım özellikleri. *Bağımlılık Dergisi, 9*(3), 135–140.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C. Y. & Erol, B. (2004). Madde bağımlılığını önlemede öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 5*(4), 213–221.
- Ögel, K., Taner, S. & Eke, C. Y. (2006). Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi, 7*(1), 18–23.
- Özmen, S. K. (2013). Anne-baba eğitim programının çocuklardaki davranış sorunları ve anne babaların depresyon düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim, 38*(167), 98–113.

- Schulz, J. B. (1987). *Parents and professionals special education*. Boston, MA: Allyn and Bacon, Inc.
- Sevgi, M. A., Ögel, K., Cömert, I. T. & Eke, C. Y. (2007). *Günebakan madde bağımlılığını önleme eğitim programı*. İstanbul: Yeniden Eğitim ve Sağlık Derneği.
- Şahin, F. T. & Kalburan, F. N. C. (2009). Aile eğitim programları ve etkililiği: Dünyada neler uygulanıyor? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25), 1–12.
- Şahin F. T. & Özbey, B. U. S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 12(12), 7–12.
- Şenel, P. (2003). Validity of rogerian therapy in Turkish culture: A cross cultural perspective. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 42, 107–115.
- Tavil, Y. Z. & Karasu, N. (2013). Aile eğitim çalışmaları: Bir gözden geçirme ve meta-analiz örneği. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 85–95.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2009). *Madde kullanımı ve bağımlılığı ile kaçakçılığının önlenmesi alanlarında tespit edilen sorunlar ve çözüm önerileri, meclis araştırması komisyonu raporu özeti*. Ankara: https://www.tbmm.gov.tr/docs/madde_kullanimi_ve_bagimlilik.pdf adresinden edinilmiştir.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması*. http://aile-toplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/tbna2014_kitap.pdf adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. (2006). *Bağımlılık yapıcı maddeler ve bağımlılıkla mücadele 2006 yıllık raporu*. Ankara. http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202006_SON.pdf adresinden edinilmiştir.
- Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. (2014). *Türkiye 2014 uyuşturucu raporu*. Ankara. <http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202014.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *Evlenme ve boşanma istatistikleri*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515/> adresinden edinilmiştir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *Türkiye dini hayat araştırması*. Ankara. <http://www2.diyaret.gov.tr/StratejiGelistirme/Afisanlari/dinihayat.pdf> adresinden edinilmiştir.
- United Nations Office On Drugs And Crime. (2009). *Guide To Implementing Family Skills Training Programmes For Drug Abuse Prevention*. New York, NY: Author.
- Van Ryzin, M. J., Roseth, C. J., Fosco, G. M., Lee, Y. K., & Chen, I. C. (2016). A component-centered meta-analysis of family-based prevention programs for adolescent substance use. *Clinical Psychology Review*, 45, 72–80.
- Varol, N. (2005). *Aile eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Vermeulen-Smit, E., Verdurmen, J. E. E., & Engels, R. C. M. E. (2015). The effectiveness of family interventions in preventing adolescent illicit drug use: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 18(3), 218–239.
- Windle, M. (2000). Parental, sibling, and peer influences on adolescent substance use and alcohol problems. *Applied Developmental Science*, 4, 98–110.
- World Health Organization. (1997). *Life skills education in schools* (WHO Programme on Mental Health). Retrieved from http://www.asksources.info/pdf/31181_Life_Skills_ed_1994.pdf
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşleri: Esenler-Bağcılar örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 99–132.
- Yavuzer, H. (Ed.) (2011). *Ana-baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Zepeda, M., Varela F., & Morales, A. (2004). *Promoting positive parenting Practices through parenting education*. National Center for Infant and Early Childhood Health Policy. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED496804.pdf>

